

Almir Jarić*

**POJAM, VRSTE I ZAKONSKI USLOVI ZA PRIMJENU
POSEBNIH ISTRAŽNIH RADNJI U KRIVIČNOPROCESNOM
SISTEMU BOSNE I HERCEGOVINE S OSVRTOM NA
LJUDSKA PRAVA**

SAŽETAK

Pogubnost i teške posljedice koje za sobom povlači organizovani i savremenii kriminal, "iznudile" su države da unutar svojih zakonodavstava predvide primjenu posebnih istražnih radnji s ciljem efikasnije borbe s najtežim oblicima krivičnih djela. Posebne istražne radnje su relativno novi, ali, u odnosu na klasične metode istrage, znatno efikasniji mehanizam kojim se država koristi pri prevenciji i suzbijanju organizovanog i drugih vidova savremenog kriminaliteta. Iako se njihovom primjenom olakšava borba protiv najtežih oblika delikvenskog ponašanja, njihovim preduzimanjem se istovremeno zadire u osnovna ljudska prava i slobode čovjeka, pri čemu je naročito "na udaru" pravo na privatnost, te iz tog razloga njihova realizacija mora biti strogo uređena procesnim i zakonskim odredbama. Rad razmatra pojam, vrste, te zakonske uslove koji su predviđeni za primjenu posebnih istražnih radnji u krivičnoprocesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine s osvtom na ljudska prava, pri čemu je akcenat dat na pravo na privatnost, koje je propisano Ustavom Bosne i Hercegovine, te u drugim međunarodnopravnim dokumentima.

Ključne riječi: organizovani kriminalitet, posebne istražne radnje, krivični postupak, ljudska prava, pravo na privatnost.

UVODNA RAZMATRANJA

Kako bi se osigurala efikasna, zakonita i kvalitetna istraga, neophodno je na zakonit i ispravan način prikupiti dokaze, koji su, i po vrsti i po obimu, dovoljni za uspješno okončanje istrage – podizanjem optužnice protiv učinitelja krivičnog djela. Iako, prvenstveno tužitelj, ponekad i sud, imaju zadatak i obavezu da putem redovnih procesnih radnji u toku istrage pronađu dokaze i predmete koji upućuju na eventualno počinjeno krivično djelo, u praksi je nerijetka situacija da upravo pronalazak i razotkrivanje konkretnih dokaza koji su od važnosti za krivični postupak bude otežan i ometan, odnosno da redovnim istražnim radnjama nije moguće razotkriti predmete i dokaze koji bi otvorili put ka dalnjem uspješnom vođenju krivičnog postupka. Upravo u takvim i sličnim situacijama, državni organi koji učestvuju u krivičnom postupku – tužitelj na odobrenje i saglasnost suda, posežu za posebnim istražnim radnjama

* Student III godine Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici.

putem kojih će doći do saznanja i dokaza koji će olakšati daljnje vođenje krivičnog postupka. Potreba za uvođenjem posebnih istražnih radnji pojavila se obzirom da “klasičnim” ili “tradicionalnim” istražnim metodama i tehnikama nije moguće adekvatno suprostavljanje, prvenstveno organizovanom kriminalitetu ali i drugim teškim oblicima krivičnih djela kao negativnim društvenim pojavama. Država u okviru zaštite društva od kriminaliteta mora iznalaziti dodatne načine razotkrivanja i sprečavanja daljnih vršenja krivičnih djela čije je izvršenje naročito štetno i opasno za društvenu zajednicu, pri čemu se za tu svrhu, kao posebno učinkovit i relativno novi metod u borbi protiv najtežih oblika krivičnih djela, izdvajaju posebne istražne radnje. Njihovom primjenom se olakšava i uspješnije vodi borba protiv teških oblika kriminaliteta, ali se njihovim preuzimanjem istovremeno “zalazi” u sferu zagarantovanih prava i sloboda čovjeka, te stoga, način njihove realizacije mora biti precizno utvrđen zakonom.

1. Uopšte o posebnim istražnim radnjama

Pojava novih, organizovanih formi kriminaliteta¹ zahtijevala je iznalaženje i primjenu novih, efikasnijih metoda kojima će se država koristiti za uspješnije i kvalitetnije suzbijanje najtežih krivičnih djela i za borbu protiv organizovanog kriminaliteta.² Kriminalne aktivnosti koje su izražene kroz savremeni organizovani i druge teške oblike savremenog kriminaliteta

¹ U stranoj literaturi, postoji mnoštvo definicija organizovanog kriminaliteta, među kojima se posebno ističe definicija UN-a, prema kojoj se organizovani kriminalitet definiše kao “proširena i kompleksna kriminalna aktivnost koju vrše grupe lica, bilo labavo ili čvrsto povezane, u cilju ilegalnog obogaćivanja na račun društvene zajednice i njenih članova“. Dostupno na <http://www.businessdictionary.com/definition/organized-crime.html> (10.10.2016.). Grupe autora iz regiona dvojako definišu pojam organizovanog kriminaliteta; prema jednima, “organizovani kriminal podrazumijeva strukturu koja obuhvata druge forme kriminaliteta ili iskorištava različite sektore i sfere ilegalne ekonomije infiltrirajući se u privredni, pa i u administrativno – politički svijet“. Druga grupa autora navodi da “organizovani kriminal postoji onda kada su nositelji kriminalnih radnji i aktivnosti penetrirani u vitalne, institucionalne strukture države i društva, odnosno kada postoji funkcionalna djelatna veza i sprega nosilaca vlasti i nosilaca kriminalnih radnji“. Pogledati detaljnije, grupa autora “*Studija o organizovanom kriminalitetu u Bosni i Hercegovini*”, Centar za sigurnosne studije BiH, Sarajevo, 2014, 17-25, dostupno na http://www.css.ba/wp-content/uploads/2011/06/OrganizKrim_BHS.pdf (11.12.2016.), ili N. Korajlić, *Istraživanje krivičnih djela*, Sarajevo, 2012, 697-707. Evropska unija definiše organizovani kriminalitet prema jedanaest kriterija, a da bi se radilo o povredi zakona, potrebno je da se ispuni šest od jedanaest kriterija, s tim da su prvi, treći, peti i jedanaesti obavezni. Ti kriteriji su sljedeći:

- saradnja više od dvije osobe,
- specifični zadaci dodijeljeni svakom od njih,
- na prilično dugo ili neodređeno vrijeme,
- uz disciplinu i kontrolu,
- osobe su osumnjičene da su počinile ozbiljna krivična djela,
- djelovanje na međunarodnom nivou,
- pribjegavanje nasilju i drugim oblicima zastrašivanja,
- upotreba trgovачkih struktura ili struktura trgovackog tipa,
- upuštanje u pranje novca,
- vršenje uticaja na političke krugove, medije, javnu administraciju, sudske vlast ili privredu,
- djelovanje s ciljem ostvarivanja moći i/ili zarade.

Navedeno prema V. Božić, “*Suzbijanje organiziranog kriminaliteta u svjetlu pozitivnog kaznenog zakonodavstva Republike Hrvatske*”, rad pisan u okviru potpore Hrvatske zaklade za znanost i odobrenog projekta pod br. 1949. “Multidisciplinary Research Cluster on Crime in Transition – Trafficking in Human Beings, Corruption and Economic Crime”, 288-289, dostupno na <http://transcrim.pravo.unizg.hr/wp-content/uploads/2017/01/Vanda-Bozic-Suzbijanje-organiziranog-kriminaliteta.pdf> (14.12.2016.)

² N. Halilagić, “Posebne istražne radnje u krivičnoprocesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine”, *Pravna misao*, Sarajevo, 2009, 48-49.

teže se otkrivaju i sprečavaju, iako su istovremeno naglašeni zahtjevi za efikasnim i preventivnim djelovanjem organa krivičnog pravosuđa.³ Organizovani kriminalitet predstavlja jednu od primarnih prijetnji po društvo i pojedince, te predstavlja jednu od najpoznatijih i najpogubnijih formi kriminala.

Zastupljeno je mišljenje da efikasno i kvalitetno suprostavljanje organizovanom i drugim teškim oblicima kriminaliteta nije moguće ostvariti samo primjenom “uobičajenih” istražnih metoda, već je potrebno da se koriste savremeni metodi, utemeljeni na naučnim i tehničkim dostignućima, koji moraju biti zakonski i procesni dozvoljeni.⁴ Rast organizovanog kriminaliteta u svijetu a i na teritoriji Bosne i Hercegovine, otvorio je put ka noveliranju posebnih istražnih radnji koje danas predstavljaju vrlo značajno i korisno dokazno sredstvo, čijom realizacijom se mogu obezbijediti valjani i zakoniti dokazi, što je inače vrlo otežano kod savremenih i teških oblika kriminaliteta.⁵ “Policija tradicionalnim policijskim metodama može u organizovanim skupinama, uglavnom, uhvatiti samo one učinitelje krivičnih djela koji obično imaju podređenu ulogu, a obzirom da su takvi pripadnici kriminalnih organizacija zamjenjivi i nadomjestivi, njihovim otkrivanjem ne završava se kriminalna djelatnost organizacije”.⁶ Drugim riječima, “klasičnim” istražnim metodama se uglavnom otkrivaju neposredni učinitelji krivičnih djela sa “dnu kriminalne piramide”. Upravo zbog navedenog, aktuelno je shvatanje da “visokoj tehnici kriminalnih organizacija treba odgovoriti još višom tehnikom kriminalista”.⁷ Posebne istražne radnje kojima se privremeno zadire u ljudska prava i slobode s ciljem pribavljanja dokaza i saznanja koji su od važnosti za krivični postupak, koristan su instrument u borbi protiv najtežih oblika kriminaliteta,⁸ jer su se klasične forme prikupljanja dokaza pokazale kao nedovoljne, pa iz tih razloga, savremene države pribjegavaju novim procesnim formama prikupljanja dokaza – posebnim istražnim radnjama, makar i po cijenu zadiranja u ljudska prava i slobode.⁹ Njihov cilj

³ S. Hasanspahić, “Posebne istražne radnje i uslovi za njihovu primjenu prema zakonima o krivičnom postupku u Bosni i Hercegovini”, *Zbornik radova fakulteta pravnih nauka Sveučilište/Univerzitet “Vitez” Travnik*, Travnik, 2009, 116.

⁴ M. Bošković, *Organizovani kriminalitet i korupcija*, Banja Luka, 2004, 203.

⁵ M. Bošković, “Kriminalistički aspekti primjene novih metoda u suprostavljanju kriminalitetu; Reforma krivičnoga zakonodavstva u Republici Srpskoj”, *Zbornik radova Visoke škole umatrašnjih poslova*, Banja Luka, 2003, 312.

⁶ D. Modly, *Informatori*, Zagreb, 1993, 39. Ovdje je potrebno navesti da u organizovanim kriminalnim grupama važi tzv. *zakon šutnje*, koji podrazumijeva da, nakon što pripadnik konkretne kriminalne organizacije bude uhapšen – “šuti”, odnosno ne odaje saznanja i informacije koje bi bile od koristi organima krivičnog gonjenja u dalnjem toku krivičnog postupka. Pored toga, pripadnici organizovanih kriminalnih grupa u praksi rijetko sarađuju sa organima krivičnog gonjenja, iz bojazni da i sami ne bi bili ugroženi ako posvjedoče protiv drugog pripadnika kriminalne grupe. Nadalje, kao jedno od “načela” kriminalnih organizacija, izdvaja se “tajnost” jer je kazna za kršenje “zakona šutnje” ne samo smrt prekršioca zakona, već i njemu bliskih članova. Temeljem navedenog, nema sumnje da su posebne istražne radnje, naročito kod organizovanog kriminaliteta, bitna i ponekad neophodna olakšica organima krivičnog gonjenja pri rasvjetljavanju i prikupljanju dokaza. Pogledati detaljnije, M. Škulić, *Organizovani kriminalitet – pojam i krivičnoprocesni aspekti*, Beograd, 2003, 47-48.

⁷ V. Krivokapić/S. Bejatović/B. Banović, *Zbornik, Organizovani kriminalitet, stanje i mjere zaštite*, Policijska akademija, Beograd, 2005, 69.

⁸ E. Musić, “Prikriveni istražitelj u krivičnoprocesnom pravu Bosne i Hercegovine”, *Pravna misao* (Sarajevo), br. 7-8/ 2011, 8.

⁹ S. Bejatović/M. Škulić/G. Ilić, *Priručnik za primenu Zakonika o krivičnom postupku*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca, Beograd, 2013, 123.

je osigurati prikupljanje dokaza, čime bi se pokrenuo krivični postupak i kao krajnji cilj imalo donošenje meritorne presude o počinitelju krivičnoga djela i njegovoj krivici, odnosno spriječiti učinitelja krivičnoga djela u dalnjem činjenju krivičnih djela.¹⁰ Posebne istražne radnje se primjenjuju, ne samo kod organizovanog kriminaliteta, već i kod drugih u zakonu označenih teških krivičnih djela,¹¹ odnosno kod onih krivičnih djela koja u sebi sadrže povećanu opasnost po sigurnost građana, imovine i društva općenito.¹² Posmatrajući ispoljavanje organizovanog kriminaliteta i drugih teških sofisticiranih krivičnih djela, posebne istražne radnje garantuju kakvu – takvu “fer” borbu s navedenim pojavnim oblicima kriminala.

Posebne istražne radnje se često označavaju kao specijalne dokazne, odnosno istražne tehnike i predstavljaju određene načine prikupljanja dokaza koji su po svom karakteru atipični, te se primjenjuju samo u odnosu na neka krivična djela, koja su s jedne strane vrlo ozbiljna, kako u faktičkom pogledu s obzirom na posljedice koje takva djela prouzrokuju, tako i u krivičnopravnom smislu, obzirom na kaznu koja je propisana za njih, dok se, s druge strane, takva djela zahvaljujući njihovim fenomenološkim karakteristikama, te psihološkim i drugim osobinama njihovih učinitelja, vrlo teško otkrivaju, razjašnjavaju i dokazuju upotrebom uobičajenih, odnosno redovnih dokaznih radnji.¹³ Uopšteno i jednostavnije, posebne istražne radnje predstavljaju savremene metode suprostavljanja savremenom kriminalitetu, odnosno, bolje rečeno, specijalizovane radnje i tehnike kojima se omogućava uspješnije i efikasnije suprostavljanje savremenim i teškim oblicima kriminaliteta.¹⁴

Posebne istražne radnje se uglavnom primjenjuju na osnovu dostignuća onih naučnih oblasti koje su u savremenom svijetu doživjele procvat u skorije vrijeme (kompjuterska i informaciona tehnologija, uređaji za tajni nadzor, snimanje i prisluškivanje),¹⁵ ali se također baziraju i na dostignućima kriminalistike kao nauke (forenzičke metode, kriminalistička strategija i planiranje, geografski profajling), a neke se razvijaju kao produkt savremenih tendencija u zakonodavnoj praksi zemalja u kojima je stopa kriminaliteta visoka.¹⁶ Razvojem nauke i tehnologije, naročito u skorije vrijeme, znatno je olakšana primjena posebnih istražnih radnji. Za uspješnu realizaciju posebnih istražnih radnji, naročito pojedinih, potrebna je tehnička opremljenost agencija i organa koji ih primjenjuju.¹⁷

¹⁰ D. Kajmaković, “Iskustva i problemi u primjeni posebnih istražnih radnji” *Pravo i pravda*, Udruženje sudija/sudaca u Federaciji Bosne i Hercegovine, Sarajevo, godina IX., broj 1., 2010, 241.

¹¹ V. Đurđić, “Krivičnoprocesni instrumenti državne reakcije na teške oblike kriminala”, *Teški oblici kriminaliteta i državna reakcija*, vol. 4, br. 1, 2013, 87.

¹² Modul 1, *Krivična oblast – Istražni postupak*, Visoko sudsko i tužilačko vijeće Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2006, 146.

¹³ M. Škulić, *Krivično procesno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2007, 307.

¹⁴ M. Šikman, “Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta u privredno – finansijskom poslovanju”, *Teški oblici kriminaliteta i državna reakcija*, vol. 4, br. 1, 2013, 396.

¹⁵ N. Halilagić, *Posebne istražne radnje kao odgovor na organizovani kriminalitet*, Sarajevo, 2013, 55.

¹⁶ N. Halilagić/S. Hasanspahić, “Posebne istražne radnje – efikasan odgovor društva na kriminalitet”, *Zbornik radova: Kriminalističko-krivično procesne radnje karakteristike istrage prema zakonu o krivičnom postupku u protekloj deceniji*, Banja Luka, 2012, 2.

¹⁷ M. Šikman, “Suprostavljanje organizovanom kriminalitetu, sa osvrtom na specijalne istražne tehnike”, *Defendologija*, br. 19-20, Banja Luka, 2007, 148.

U krivičnoprocesnoj teoriji, pomenute radnje se najčešće nazivaju "specijalne" ili "posebne",¹⁸ dok se u američkoj pravnoj literaturi ove radnje nazivaju tajne metode, tajne operacije i postupci.¹⁹ Također, u uporednim krivičnoprocesnim zakonodavstvima bivših jugoslovenskih republika²⁰, gdje su jezičke barijere i razlike u pravnim sistemima gotovo neznatne, za posebne istražne radnje, odnosno specijalne tehnike, koriste se različiti termini.²¹ Međutim, iako postoji razlika među pojedinim terminima ovih mjeru, treba istaknuti da nije od nekog posebnog značaja sam naziv metoda i radnji, već je bitno da one budu regulisane, prvenstveno nacionalnim procesnim odredbama i da se njihovom upotrebom mogu obezbijediti dokazi, posebno kod težih oblika kriminaliteta i kod onih krivičnih djela kod kojih je teško ili nemoguće na drugi način obezbijediti valjane dokaze.²² *In concreto*, bitna je učinkovitost i efikasnost ovih mjeru, a ne njihovo pojmovno određivanje.

Historijski izvori i bilješke navode da se korištenje špijuna i doušnika, uhođenje i tajno osmatranje, kao i pribavljanje tajnih planova i drugih dokumenata javlja još kod "policije" u doba starog Rima (*frumentari* – istražitelji zločina u doba imperatora Trajana, agentura u doba Dioklecijana), dok se arhiva detaljnih informacija o ponašanju i opasnim namjerama privatnih lica, prikupljenih preko agenata i doušnika, posebno veže za prvu modernu tajnu policiju – Biro bezbjednosti u Parizu, osnovan 1667. godine, za vrijeme Luja XVI.²³ Međutim, "stvarni" početak primjene posebnih istražnih radnji pri istraživanju krivičnih djela, vezuje se za ime Eugena Francois Vidocqa, šefa odjela za krivične istrage pariške policije i za početak 19. stoljeća.²⁴ Iako se posebne istražne radnje smatraju relativno novim metodama, ipak se ne radi o mjerama koje su nastale u novije doba razvoja krivičnopravne nauke, obzirom da su korištene u kriminalističkoj praksi, uglavnom protiv političkih delikvenata i u vrijeme nastajanja buržoarskih država, dok je njihova borba protiv tzv. "klasičnog kriminaliteta" bila direktno i zakonom zabranjena.²⁵

Kolika je važnost primjene posebnih istražnih radnji, ukazuje i činjenica da se normiranje ove oblasti u posljednjoj deceniji XX stoljeća i prvoj deceniji XXI stoljeća vrši na međunarodnom planu, jer se, između ostalog, uvidjelo da borba protiv organizovanog i drugih

¹⁸ D. Radulović, "Posebne dokazne radnje u otkrivanju i dokazivanju teških oblika kriminaliteta", "Teški oblici kriminaliteta i državna reakcija", vol. 4, br. 1, 2013, 56. Tako naprimjer, u Njemačkoj se susreću nazivi "posebne istražne radnje", "posebne istražne metode" ili "prikrivene istrage" (*verdeckte Ermittlungen*), dok se u zemljama anglosaksonskog pravnog sistema, ove radnje i mjere nazivaju "prikrivenim metodama" (*undercover methods*), odnosno "tajnim operacijama" (*undercover operations*). Pogledati detaljnije B. Banović, "Specijalne istražne radnje i njihov doprinos u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela i izvršilaca", *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 44, br. 2, 2006, 131.

¹⁹ Pogledati detaljnije T. Lukić, "Otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela organizovanog kriminaliteta u Srbiji" *Zbornik radova XXXIX 3/2005*, Pravni fakultet u Novom Sadu, Novi Sad, 2006, 83-84.

²⁰ U pravnoj literaturi su zastupljeni drugi nazivi, kao, npr. posebne mјere i radnje za otkrivanje i suzbijanje krivičnih djela organiziranog kriminaliteta i posebne prikrivene metode i sredstva izvida (Hrvatska), posebne dokazne radnje (Srbija), prikrivene istražne metode i posebne metode i sredstva (Slovenija), mјere tajnog nadzora (Crna Gora).

²¹ N. Halilagić, 2013, 56.

²² M. Bošković/M. Matijević, *Kriminalistička operativa*, Banja Luka, 2007, 288.

²³ N. Halilagić, 2013, 58.

²⁴ T. G. Marx, *Undercover: Police Surveillance in America*, University of California Press, 1998, 18-22.

²⁵ V. Krivokapić/S. Bejatović/B. Banović, 77.

teških oblika kriminaliteta, ne može biti uspješna i efikasna ako nema međunarodni karakter.²⁶ Sve “kvalitetnija” i brža ekspanzija organizovanog i drugih teških oblika kriminaliteta, zahtjevala je i od međunarodne zajednice uvođenje dodatnih, “specijalnih” istražnih metoda i tehnika, kojima bi suprostavljanje organizovanom, sofisticiranom i teškom kriminalu bilo što efikasnije i uspješnije.

Prvi dokument međunarodnog karaktera koji predviđa primjenu neke od posebnih istražnih radnji, i to mjeru kontrolisane isporuke na međunarodnom nivou, kao i mehanizam njene primjene je Konvencija UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci²⁷, potpisana u Beču 20. decembra 1988. godine.²⁸ Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta²⁹ u odredbi člana 20. također eksplicitno predviđa primjenu posebnih istražnih radnji, te, između ostalog navodi da bi države potpisnice trebale da preduzmu neophodne mjere, ukoliko to dozvoljavaju temeljni principi nacionalnog ili internog pravnog sistema, kako bi omogućile primjenu i realizaciju posebnih istražnih radnji.³⁰ Na primjenu posebnih istražnih radnji upućuje i Konvencija Ujedinjenih nacija protiv korupcije iz 2003. godine, gdje se, prema članu 50. Konvencije navodi da bi borba protiv korupcije bila djelotvorna i efikasna, svaka država ugovornica će, u mjeri u kojoj to dozvoljavaju temeljna načela internog pravnog sistema i u skladu sa uvjetima utvrđenim nacionalnim zakonodavstvom, preduzeti mjere koje mogu biti potrebne, u granicama svojih mogućnosti, kako bi omogućila svojim nadležnim organima odgovarajuće korišćenje kontrolisane isporuke i, tamo gdje smatra adekvatnim, druge posebne istražne radnje, kao što su elektronsko ili drugi oblici praćenja i tajne operacije, na svojoj teritoriji, kao i da bi omogućila upotrebu dokaza na sudu, koji iz toga proisteknu.³¹ S međunarodnog aspekta, daju se pomenuti i zaključci sa zasjedanja XVII. kongresa Međunarodnog udruženja za krivično pravo, na kojem je, pored ostalog, istaknuto da država treba da obezbijedi sva raspoloživa sredstva za efikasniju istragu, sudsko procesuiranje i donošenje odluka u vezi sa korupcijom i srodnim krivičnim djelima, te da zakon treba da predviđi adekvatne tehnike istrage i one mogu u najozbiljnijim slučajevima obuhvatiti i tajne istrage i prisluškivanje razgovora.³² Isto tako, Savjet Evrope podržava i “ohrabruje” države na primjenu posebnih istražnih radnji koja je u

²⁶ Đ. Ignjatović/M. Škulić, *Organizovani kriminalitet*, Beograd, 2010, 271.

²⁷ Convention against the Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1998, dostupno na http://www.unodc.org/pdf/convention_1988_en.pdf (29.11.2016.).

²⁸ N. Halilagić, 2013, 59.

²⁹ Na osnovu izdatih preporuka Bečke deklaracije, kao i posebno formiranog *ad hoc* odbora, Opća skupština UN – a usvojila je Rezolucijom 55/25, od 15. novembra 2000. godine, Konvenciju protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, s pripadajućim protokolima, koja je svečano potpisana u Palermu od 12. do 15. decembra 2000, a stupila na snagu 29. septembra 2003. Do 8. marta 2005. godine Konvenciju je potpisalo 147 a ratifikovalo 100 zemalja. Pogledati detaljnije, A. Carić, “XI. Kongres Ujedinjenih Naroda o sprečavanju kriminaliteta i o kaznenom pravosuđu”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol. 12, br. 2/2005, 899-924.

³⁰ Konvencija UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, dostupno na <http://www.centarzztl.rs/eng/images/zakoni/11.%20Konvencija%20UN%20o%20borbi%20protiv%20transnacionalnog%20kriminala%20iz%202000.godine.pdf> (12.01.2017.).

³¹ United Nations Convention against Crime, dostupno na <http://www.unodc.org/documents/treaties/UNTOC/Publications/TOC%20Convention/TOCebook-e.pdf> (25.01.2017.).

³² Tačka V, Rezolucije, Druge sekcije, Korupcija i srodnna krivična djela, XVII kongresa Međunarodnog udruženja za krivično pravo, Peking, 2004. godine.

skladu sa zakonskom procedurom s ciljem postizanja efikasnije borbe protiv organizovanog kriminaliteta i teških krivičnih djela, s tim da preporučuje da se uspostavi balans u nivoima njihove primjene nasuprot garancija temeljnih ljudskih prava i sloboda čovjeka, predviđenih u Evropskoj konvenciji za ljudska prava i kroz praksu Evropskog suda za ljudska prava.³³

Izvršena reforma³⁴ krivičnog zakonodavstva u Bosni i Hercegovini iz 2003. godine, donijela je novine³⁵, ne samo u pogledu organizacije i koncepcije krivičnog postupka, već i u pogledu sadržaja pojedinih procesnih radnji kojima je postupak vidno obogaćen, što se prvenstveno odnosi na uvođenje posebnih istražnih radnji³⁶ u katalog djelatnosti tužitelja i ovlaštenih službenih osoba.³⁷ Pored toga što je Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine iz 2003. godine (u dalnjem tekstu: ZKP BiH)³⁸ kao jedna od najznačajnijih novina izvršena tzv. dejudicjalizacija istrage, čime je tužitelj postao gospodar – *dominus litis* tog stadija krivičnog postupka³⁹, jedan od primarnih ciljeva reforme krivičnog zakonodavstva Bosne i Hercegovine je bio da se općenito poveća efikasnost sistema krivičnog pravosuđa uvođenjem posebnih istražnih radnji unutar krivičnog postupka, uz istovremenu zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.⁴⁰

³³ N. Halilagić, 2013, 61.

³⁴ Donošenjem Zakona o Sudu BiH u novembru 2000. godine, započinje etapa u razvoju, ne samo krivičnog procesnog prava, već i krivičnog pravosuđa i krivičnog zakonodavstva u širem smislu riječi. Između ostalog, da bi se moglo osigurati efikasno i uspješno ostvarivanje nadležnosti iz države BiH, poštivanje osnovnih prava i sloboda čovjeka i vladavine zakona na njenoj teritoriji, osnovano je i Tužilaštvo BiH u augustu 2002. godine, što predstavlja "srž" pomenute reforme krivičnog pravosuđa. Pogledati detaljnije H. Sijerčić – Čolić, "Rasprrava o reformi u krivičnom pravosuđu i krivičnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine, s posebnim osvrtom na novo krivično procesno pravo", "Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu", Zagreb, vol. 10, br. 1., 2003. Mnogo detaljnije o reformi krivičnog zakonodavstva u BiH pogledati H. Sijerčić - Čolić, "Krivično procesno zakonodavstvo u Bosni i Hercegovini – glavni izazovi nakon reforme krivičnog zakonodavstva 2003. godine", "Pravo i pravda", Sarajevo, br. 1., 2013, 57-93.

³⁵ Novine koje se odnose na organizaciju krivičnog postupka nakon donošenja Zakona o krivičnom postupku 2003. godine su: - napušten je koncept istražnog sudije i vođenje istrage je prepusteno tužitelju i ovlaštenim službenim osobama, - predviđa se sudija za prethodni postupak koji u fazi istrage odlučuje o primjeni mjera procesne prinude, te ograničavanju osnovnih prava i sloboda osumnjičene osobe, - propisuju se posebne istražne radnje koje poznaju mnogi savremeni krivičnoprocесni sistemi, - podstiče se efikasnost krivičnog postupka posebnim mjerama koje se primjenjuju prema onima koji zloupotrebljavaju prava koja im pripadaju u krivičnom postupku, - uređuju se mjere za ubrzanje i pojednostavljenje krivičnog postupka, - regulišu se konsenzualni oblici krivičnog postupka, čime se utiče na ubrzanje krivičnog postupka i rasterećenje krivičnog pravosuđa, - uvode se posebne odredbe o zaštiti svjedoka, - naglašava se načelo kontradiktornosti na glavnom pretresu, - predviđaju se pravila za postupak protiv pravnih osoba, - otvara se put harmonizaciji krivičnopravnih propisa u BiH, - učvršćuje se proces usklađivanja sa međunarodnim standardima o ljudskim pravima i vladavini zakona. Pogledati detaljnije, H. Sijerčić – Čolić, *Krivično procesno pravo*, Knjiga I, Sarajevo, 2012, 78-79.

³⁶ Treba napomenuti da su posebne istražne radnje bile korištene kao operativno – tehnička sredstva i operativni metodi (izuzev prikrivenog istražitelja i pristupa kompjuterskim sistemima i kompjuterskog sravnjenja podataka) i prije donošenja Zakona iz 2003. godine. Preduzimali su ih organi unutrašnjih poslova i to na osnovu posebnog akta ministra unutrašnjih poslova. Pogledati detaljnije N. Simović/M. Simović/Lj. Todorović, *Krivični postupak*, Sarajevo, 2009, 128.

³⁷ V. Antonić/D. Mitrović, *Modul: Posebne istražne radnje*, Visoko sudska i tužilačko vijeće, Sarajevo, 2012, 5.

³⁸ Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, "Službeni glasnik Bosne i Hercegovine", br. 3/03, br. 32/03, 36/03, 26/04, br. 63/04, 13/05, 48/05, 46/06, 76/06, 29/07, 32/07, 53/07, 76/07, 15/08, br. 58/08, br. 12/09, 16/09, 93/09, 72/13.

³⁹ T. Bubalović/N. Pivić, *Krivično procesno pravo – posebni dio*, Zenica, 2014, 9-10.

⁴⁰ *Ibid.*, tačka 37.

2. Posebne istražne radnje i ljudska prava

Današnja primarna tendencija savremenih pravnih sistema s jedne strane se ispoljava u što većem stepenu poštivanja prava i sloboda građana⁴¹ u krivičnom postupku, te iziskuje primjenu policijsko-pravnih instrumenata u suprostavljanju kriminalitetu na način koji se pokazao nedovoljno efikasnim da odgovori zadacima koji se pred njega postavljaju,⁴² dok istovremeno, druga tendencija teži ka što većoj učinkovitosti krivičnog postupka, tačnije krivičnog pravosuđa općenito, odnosno, teži ka tome da svaki učinitelj krivičnog djela bude otkriven, procesuiran i sankcionisan s ciljem zaštite društva od kriminaliteta.⁴³ Prostije rečeno, primjenom posebnih istražnih radnji, povećava se efikasnost organa krivičnog postupka u otkrivanju specifičnih i teških krivičnih djela, ali se njima istovremeno narušavaju ljudska prava i slobode čovjeka,⁴⁴ pri čemu država postaje izvorom prijetnji za sigurnost pojedinaca narušavajući njihova temeljna prava i slobode.⁴⁵ Upravo zbog određene kontradiktornosti navedene dvije tendencije, dolazi do izražaja mogućnost da ljudska prava mogu biti narušena primjenom posebnih istražnih radnji, jer njihova primjena po svojoj prirodi daleko nadmašuje "klasične" metode istrage.⁴⁶

Primjenu posebnih istražnih radnji javnost često okarakteriše kao "atak" na ljudska prava i slobode pojedinca te tumači kao izraz nedemokratičnosti društva i države, pri čemu se zanemaruje činjenica da svako krivično djelo predstavlja direktno ugrožavanje konkretnih ljudskih prava i sloboda, a savremeni kriminalitet, naročito organizovani, podriva same osnove društva, a samim tim i većinu osnovnih ljudskih prava i sloboda.⁴⁷ Prilikom zadiranja u konkretna ljudska prava i slobode pojedinca, polazi se od premise koja ističe da se ljudska prava pojedinca mogu derogirati privremeno da bi se sva ljudska prava zaštitila trajno.⁴⁸ Primjenu posebnih istražnih radnji poznaće veliki broj savremenih zakonodavstava, pri čemu se opravdanost njihove primjene uopšte ne dovodi u pitanje, već se samo traže odgovarajući koncepti pravnog regulisanja njihove realizacije.⁴⁹ Danas su rijetka krivična zakonodavstva koja ne predviđaju, barem neke od posebnih istražnih radnji ili sličnih metoda, naročito kada je u pitanju organizovani i savremeni pojavnji oblik kriminaliteta.

⁴¹ Više i detaljnije o pojmu ljudskih prava pogledati N. Ademović/J. Marko/G. Marković, *Ustavno pravo Bosne i Hercegovine*, Konrad Adenauer Stiftung, Sarajevo, 2012, 211-225.

⁴² N. Halilagić, 2013, 64.

⁴³ H. Halilović, *Prikriveni istražitelj: pravno-kriminalistički pristup*, Sarajevo, 2005, 37-38.

⁴⁴ H. Sijerčić – Čolić, *Krivično procesno pravo*, Knjiga I, Sarajevo, 2012, 444.

⁴⁵ N. Bašić/P. Stoett, *Sigurnosne studije u tranziciji*, Bihać, 2003, 158.

⁴⁶ Z. Savić/I. Kušić, "Posebne istražne radnje i ljudska prava", *Bezbjednost – policija – građani*, br. 3-4/11, Banja Luka, 2007, 452.

⁴⁷ V. Antonić/D. Mitrović, 9.

⁴⁸ L. Sadiković, "Apsolutno zaštićena ljudska prava", *Kriminalističke teme*, br. 1-2, Fakultet kriminalističkih nauka, Sarajevo, 2002, 226. Uopšteno i jednostavnije rečeno, povoljnije je za društvo da se naruše ljudska prava i slobode pojedinca, kako bi ga se sprječilo da upravo takav pojedinac činjenjem krivičnih djela ne narušava ljudska prava i slobode ostalih pojedinaca unutar društva.

⁴⁹ *Ibid.*, tačka 46.

Materijalnim i procesnim pravnim rješenjima koja se odnose na primjenu posebnih istražnih radnji u cilju suzbijanja organizovanog i drugih teških oblika kriminaliteta, često se duboko zadire u sferu zaštićenih i zagarantovanih prava i sloboda čovjeka.⁵⁰ Međutim, procedura za primjenu posebnih istražnih radnji mora biti precizno i detaljno zakonom utvrđena, sprovedena u skladu sa određenim načelima, odnosno, neophodno je da nacionalno zakonodavstvo sadrži odredbe koje će obezbijediti pravilnu primjenu ovih radnji, pri čemu je sprečavanje eventualnih zloupotreba primarni cilj.⁵¹ Osim toga, prilikom primjene posebnih istražnih radnji, državni organi koji preuzimaju posebne istražne radnje, moraju voditi računa o opravdanosti miješanja u konkretna zagarantovana ljudska prava, odnosno, nameće se pitanje, da li se javna vlast, prilikom realizacije ovih mjera, opravdano umiješala u pravo ili slobodu pojedinca, ili ne?⁵²

Da bi zadiranje u ljudska prava i slobode pojedinaca primjenom posebnih istražnih radnji bilo legitimno i opravданo, ističe se sljedeće:

- sve radnje i mjere moraju biti isključivo predviđene zakonskim odredbama,
- posebne istražne radnje primjenjuju se samo onda ako se na drugi način ne može postići isti cilj, odnosno ako nisu predviđene blaže mjere za ostvarenje tog cilja,
- mogu se primjenjivati samo za unaprijed određena krivična djela,
- mora postojati određen stepen sumnje da je konkretna osoba izvršila krivično djelo propisane težine, odnosno da je zajedno sa drugom osobom ili osobama, učestvovala u izvršenju takvog krivičnog djela,
- primjenjuju se samo uz prethodnu saglasnost suda i obavljaju se pod nadzorom suda.⁵³

Dakle, ukoliko se prilikom primjene posebnih istražnih radnji ispoštuje zakonom utvrđena procedura, njihova realizacija se ne dovodi u pitanje i kao takva je u potpunosti opravdana, pa čak i nužna, jer potpomaže i jača djelovanje represivne i preventivne funkcije krivičnog prava i krivičnog sistema općenito.

2.1. Pravo na privatnost – pravo koje se znatno ugrožava primjenom posebnih istražnih radnji

Već je istaknuto da se primjenom posebnih istražnih radnji povećava učinkovitost organa krivičnog postupka u otkrivanju specifičnih i teških krivičnih djela, ali se njima istovremeno narušavaju temeljna prava i slobode čovjeka, naročito pravo na privatnost i zaštitu porodičnog

⁵⁰ D. Marinković, *Suzbijanje organizovanog kriminala – specijalne istražne metode*, Novi Sad, 2010, 170.

⁵¹ N. Halilagić, 2013, 65-66.

⁵² Da bi se došlo do odgovora na prethodno postavljeno pitanje o opravdanosti miješanja u ljudska prava i slobode, potrebno je hronološki postaviti tri potpitanja. Negativan odgovor na bilo koje od ta tri potpitanja podrazumijeva neopravданost miješanja u ljudska prava i slobode, tačnije znači povredu ljudskih prava i sloboda, i daljnje ispitivanje nije potrebno. To su sljedeća pitanja: - da li postoji zakonska osnova za miješanje u ljudska prava i slobode, - da li zakon slijedi određeni javni interes, - da li zakon ispunjava standarde principa adekvatnosti i proporcionalnosti. O miješanju u ljudska prava pogledati detaljnije N. Ademović/J. Marko, G. Marković, 237-239.

⁵³ H. Sijerčić – Čolić, "Prikrivene istražne radnje u borbi protiv organizovanog kriminaliteta – primjer Bosne i Hercegovine", *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 2009, 693.

života⁵⁴, propisano članom II/3.f) Ustava BiH i članom 8. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda.⁵⁵ Pravo na privatnost je navedeno i u mnogim međunarodnim pravnim dokumentima⁵⁶, među kojima se posebno ističe Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima⁵⁷ koju je usvojila Generalna skupština UN 10.12.1948. godine.⁵⁸

Pravo na privatni i porodični život, dom i prepisku štiti privatni okvir svakog pojedinca unutar kojeg pojedinac slobodno, bez državne kontrole, razvija i izražava svoju ličnost.⁵⁹ Pravo na privatnost⁶⁰ predstavlja zbirni pojam i označava najintimnije sfere čovjekova života, te ono, kao i sve ostalo što je vezano za svakodnevni, privatni život⁶¹, uživa zaštitu.⁶² Pravo na privatnost može se posmatrati i u širem smislu tako da obuhvata i pravo na čast i ugled, pravo na tajnost pisama i drugih ličnih zapisa, a i pravo na vlastiti lik.⁶³ Pravna terminologija pravo na privatnost najčešće spominje prema anglo – američkoj inačici “*Right to privacy*”⁶⁴; u francuskom pravu je najviše imenovano kao “pravo poštivanja privatnog življenja – *droit au*

⁵⁴ N. Halilagić, 2013, 67.

⁵⁵ “*Svako ima pravo na poštivanje svog privatnog i porodičnog života, doma i prepiske*”, član 8. st. 1. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, dostupno na http://www.echr.coe.int/documents/convention_bos.pdf(30.01.2017.).

⁵⁶ Pavo na privatnost, poštivanje porodičnog života i stana, kao i druga prava propisuju i sljedeći dokumenti: Međunarodni Pakt o građanskim i političkim pravima (1966), Američka konvencija o ljudskim pravima (1969), Deklaracija Savjeta Europe o policiji (1979), Evropska konvencija za sprečavanje mučenja i nečovječnih ili ponižavajućih postupaka i kažnjavanja (1987), Kodeks UN o ponašanju lica odgovornih za primjenu zakona (1979), Evropski kodeks policijske etike (2001).

⁵⁷ U članu 12. Deklaracije je navedeno da “niko ne može biti izložen proizvoljnom miješanju u privatni život, porodicu, stan, prepisku niti napadima na čast i ugled, te da svako ima pravo na zakonitu zaštitu protiv ovakvog miješanja i napada”. Opća deklaracija o pravima čovjeka, dostupno na http://www.ohchr.org/EN/UDHR/Documents/UDHR_Translations/src1.pdf(31.01.2017.).

⁵⁸ V. Antonić/D. Mitrović, 15.

⁵⁹ N. Ademović/J. Marko/G. Marković, 272.

⁶⁰ Privatnost obuhvata sljedeće elemente: - zaštitu informacija koje se odnose na zdravlje kao i one s kojima raspolaže vlada, - zaštitu tjelesnog integriteta, - zaštitu pisama, telefonskih razgovora, elektronske pošte i ostalih oblika komunikacije, - zaštitu doma i okoline, kao što je zaštita na radnom ili javnom mjestu. Pogledati detaljnije Ć. Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo, 2001, 97-101. Međutim, potrebno je navesti da Evropski sud za ljudska prava nije precizno definisao sam sadržaj prava na privatnost i time je podnosiocima predstavki ostavljena mogućnost da različite životne aspekte dovode u opseg poštivanja privatnog života. Na osnovu prakse Suda, koncepcija privatnosti i privatnog života obuhvata sljedeće oblasti čovjekovog života: pravo na uspostavljanje i održavanje odnosa sa drugim ljudima, zaštitu fizičkog i moralnog integriteta ličnosti, zaštitu ličnih podataka, promjenu ličnog imena, različita pitanja u vezi sa seksualnom orientacijom i promjenom pola. Pogledati detaljnije M. Mladenov, “Zaštita prava na privatnost u praksi Evropskog suda za ljudska prava”, *Zbornik radova Pravnog fakulteta Novi Sad*, 2013, 575-593, ili presuda ESLJP *Van Kück protiv Njemačke* od 12. septembra 2003. godine, Predstavka broj 35968/97.

⁶¹ Definicija koncepta privatnog života je detaljno obrazložena u presudi *Niemietz protiv Njemačke*, presuda od 16. decembra 1992, Serija A br. 251 – B, 33 – 34, stav 29. Pogledati detaljnije G. Dutertre, *Izvodi iz sudske prakse – Evropski sud za ljudska prava*, Publikacije Vijeća Evrope, 2012, 216 i dalje.

⁶² H. Sijerčić – Čolić, 2009, 699.

⁶³ N. Gavella, *Osobna prava - I dio*, Zagreb, 2000, 212.

⁶⁴ Pravo na privatnost kao pravo da se određene sfere života štite od eventualnog zadiranja vlasti, prvi put je priznato u slučaju *Griswold v. Connecticut* (381 US 479: 1965.). U spomenutom slučaju, sudac Douglas, autor mišljenja Vrhovnog suda SAD – a, obrazložio je doktrinu o pravu na privatnost razvijajući ideju polusjene, odnosno “implicitnog ovlaštenja” koje je uraslo u neko drugo. U slučaju *Stanley v. Georgia* (394 US 557: 1969.) sudac Marshall, pozivajući se na I. amandman na Ustav SAD – a, konstatira da država nema ovlaštenje da se miješa u privatnost nečijeg doma. Pogledati detaljnije A. Bačić, *Leksikon Ustava RH*, Pravni fakultet sveučilišta u Splitu, Split, 2000, 262. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 67.

respect de la vie”, dok se u njemačkoj pravnoj školi naziva “*Recht auf Privatheit*”.⁶⁵ U današnjem vremenu savremenih naučnih dostignuća i tehnike, pravo na privatnost se čini vrlo “krhkim” i lahko narušljivim pravom od strane državnih vlasti, obzirom da vlasti prilikom eventualnog miješanja u privatnost pojedinaca, imaju širok izbor primjene konkretnih tehnoloških pomagala koja su im stavljeni na raspolaganje razvojem moderne nauke i tehnologije.⁶⁶

Uvjeti za dopušteno i opravdano miješanje u pravo na privatnost, koji su predviđeni članom 8. Evropske konvencije⁶⁷, treba da budu kumulativno ispunjeni, te svaki od njih mora imati odgovarajuću sadržinu:

Kao prvo, ističe se da se svako miješanje u pravo na privatnost, mora zakonom propisati, tj. mora biti predviđeno posebno ovlaštenje koje se preduzima po unaprijed tačno utvrđenoj proceduri. Ukoliko je riječ o “obimnijem” i znatnijem zadiranju u pomenuto pravo, poželjno je da u proceduri dopuštanja i kontroli njegova nadziranja budu uključeni i sudske organe.

Drugo, policijski organi treba da pribjegavaju miješanju u pravo na privatnost samo ukoliko je to doista nužno, te su dužni da takve mjere preduzimaju na način kojim se u što manjoj mjeri zadire u privatnost pojedinca.

- Pod trećim uvjetom podrazumijevaju se svrhe zbog kojih se može tolerisati miješanje u pravo na privatnost – dopuštena zadiranja u pravo na privatnost treba da budu shvatana u kontekstu vrijednosti demokratskog društva, tačnije njegova odnosa prema ljudskim pravima i slobodama.⁶⁸

Odredbe koje garantuju prava na privatnost nisu usmjerene ka potpunom neutralisanju mogućnosti tajnog prikupljanja ličnih podataka pojedinaca posebnim istražnim radnjama za potrebe krivičnog postupka, već su utemeljene na ideji uspostavljanja, za demokratiju prihvatljive “ravnoteže” između potrebe društva za sigurnošću i potrebe zaštite pojedinca i njegovog prava na privatnost.⁶⁹ Razmatra se jedna od važnijih tendencija modernog demokratskog društva da sa svojim liberalnim demokratskim idejama i vladavinom prava, pomiri interes sigurnosti i učini legitimnim akcije kakve su miješanje u individualna ljudska prava i slobode primjenom posebnih istražnih radnji.⁷⁰ Uopšteno i prostije rečeno, miješanje u prava i slobode jednog pojedinca primjenom posebnih istražnih radnji, štiti prava i slobode drugih pojedinaca, pa i društva općenito.

⁶⁵ *Ibid.*, tačka 54.

⁶⁶ J. Bakšić – Muftić, *Sistem ljudskih prava*, Magistrant, Sarajevo, 2002, 208.

⁶⁷ “Javna vlast se ne mijesha u vršenje ovog prava, osim ako je takvo miješanje predviđeno zakonom i ako je to neophodna mjeru u demokratskom društvu u interesu nacionalne sigurnosti, javne sigurnosti, gospodarske dobrobiti zemlje, sprečavanja nereda ili sprečavanja zločina, zaštite zdravlja i morala ili zaštite prava i sloboda drugih”, član 8. st. 2. Evropske konvencije.

⁶⁸ B. Milosavljević, *Ljudska prava i policija – standardi ljudskih prava za policiju – priručnik*, Beograd, 2004, 65.

⁶⁹ N. Halilagić, 2013, 68.

⁷⁰ *Ibid.*

Evropski sud za ljudska prava, razmatrajući primjenu posebnih istražnih radnji (u skladu sa članom 8. Evropske konvencije), navodi da su ove mjere potrebne, pa čak i nužne, ukoliko se nastoji ostvariti uspješna i adekvatna borba sa najtežim oblicima kriminaliteta i svim njegovim pojavnim oblicima.⁷¹ Međutim, Evropski sud, poštujući međunarodne standarde, te provođenjem preciznih pravnih procedura realizacije posebnih istražnih radnji, omogućava njihovu uspješnu upotrebu prilikom suprostavljanja najtežim oblicima kriminaliteta, s tim da Sud vodi računa da je nužno postojanje srazmjerne između težine počinjenog krivičnog djela i ljudskog prava koje se narušava primjenom posebnih istražnih radnji.⁷² Temeljem navedenog, stavovi Evropskog suda kao i Evropske komisije za ljudska prava u vezi sa primjenom člana 8. Evropske konvencije i ovih mera su sljedeći:

- iako telefonski razgovori nisu izričito spomenuti u st. 1. člana 8. Evropske konvencije, Sud, kao i Komisija, smatra da ovi – telefonski razgovori, potпадaju pod pojам privatni život i prepisku na koji se odnosi ova odredba Konvencije;⁷³
- države ugovornice, nemaju neograničenu slobodu da lice “izlože” tajnom nadzoru, budući da bi takav zakon, koji državama pruža neograničenu slobodu u pogledu spomenutog djelovanja u vezi s tajnim nadzorom, predstavlja opasnost za podrivanje, pa čak i uništenje demokratije. Smatra se da se za svaki sistem mera nadzora, moraju osigurati efikasne garancije protiv zloupotreba;⁷⁴
- izraz “u skladu sa zakonom” ne upućuje samo na nacionalni – domaći zakon, već i na usklađenost zakona sa vladavinom prava. Također, ovaj izraz podrazumijeva da mora postojati pravna zaštita od samovoljnog miješanja od strane državnih vlasti u prava koja se štite stavom 1. člana 8. Konvencije, posebno tamo gdje se neko ovlaštenje izvršne vlasti tajno izvršava i gdje je rizik od samovoljnog miješanja očigledan;⁷⁵
- zakon mora na dovoljno jasan i precizan način građanima ukazati na okolnosti i na uvjete pod kojima državne vlasti imaju ovlaštenje da preduzmu tajni nadzor i potencijalno prisluškivanje s obzirom na pravo na poštivanje privatnog života i prepiske;⁷⁶
- pohrana podataka i informacija o nečijem privatnom životu u tajnom policijskom dosjeu, predstavlja narušavanje i povredu prava na poštivanje privatnog života, koje je zagarantovano članom 8. st. 1. Konvencije;⁷⁷
- Sud je zaključio da držanje podataka o kontaktu žalioca sa stranom ambasadom u posebnom dosjeu, nije u skladu sa zakonom, obzirom da ti podaci nisu više neophodni, stoga moraju biti i uništeni.⁷⁸

⁷¹ N. Halilagić, 2013, 80.

⁷² V. Antonić/D. Mitrović, 10.

⁷³ *Klass i ostali protiv Njemačke*, presuda od 18. novembra 1978. godine, Serija A broj 28.

⁷⁴ *Ibid.*

⁷⁵ *Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 2. augusta od 1984. godine, serija A, br. 82.

⁷⁶ *Ibid.*

⁷⁷ *Hewit i Harman protiv UK*, predstavka br. 12175/86. D. R. 67/88.

⁷⁸ *Amann protiv Švicarske*, presuda od 16. februara 2000. godine.

Shodno članu 13. Evropske konvencije, ukoliko dođe do povrede nekih od prava i sloboda pojedin(a)ca koje su priznate u Konvenciji, isti imaju pravo na djelotvorna pravna sredstva pred nacionalnim državnim tijelima, pa čak i u slučajevima kada su im zagarantovana prava i slobode narušeni od strane osoba koje su djelovale u službenom svojstvu.⁷⁹

3. Zakonski uslovi za primjenu posebnih istražnih radnji

Kako je već navedeno, primjenu posebnih istražnih radnji prate opšteprihvaćena načela⁸⁰ koja određuju pravni okvir zaštite građana od neovlaštenih postupaka, pri čemu se pomenuta načela naglašavaju i u krivičnom procesnom pravu Bosne i Hercegovine, te se u skladu sa njima, postavljaju i zajednički zakonski uslovi za primjenu posebnih istražnih radnji.⁸¹

Prvi uvjet koja mora biti zadovoljen da bi došlo do primjene neke od posebnih istražnih radnji jest postojanje osnova sumnje⁸² da je osoba sama ili sa drugim osobama učestvovala ili učestvuje u izvršenju krivičnih djela predviđenih u članu 117. ZKP BiH.⁸³ Osnovi sumnje se moraju odnositi na konkretnu osobu kao eventualnog učinitelja krivičnog djela, i moraju postojati prije nego li se odredi neka od posebnih istražnih radnji.⁸⁴ Također, treba napomenuti da se ovaj standard "osnova sumnje" potrebne za određivanje neke od posebnih

⁷⁹ N. Halilagić, 2013, 81.

⁸⁰ U rezoluciji XVI kongresa Međunarodnog udruženja za krivično pravo, održanog 1999. godine u Budimpešti, navedeno je da se saznanja, odnosno rezultati do kojih se dolazi primjenom posebnih istražnih radnji mogu koristiti kao dokaz u krivičnom postupku samo ukoliko su poduzete u skladu sa načelima legaliteta, supsidijarnosti, srazmjernosti i sudskog nadzora. Načelo legaliteta naglašava da posebne istražne radnje moraju biti predviđene zakonom. Načelo supsidijarnosti podrazumijeva da se posebne istražne radnje mogu primijeniti samo ako se blažim mjerama ne može ostvariti isti cilj a to je sprečavanje, dokazivanje i otkrivanje krivičnog djela. Načelo srazmjernosti znači postojanje srazmjera između povrede prava i sloboda građana primjenom posebnih istražnih radnji i težine krivičnih djela u čijem otkrivanju i dokazivanju se one primjenjuju – prostije rečeno, posebne istražne radnje treba primjenjivati samo kod težih i ozbiljnijih krivičnih djela. Načelo sudskog nadzora znači da je nadležnost za iniciranje posebnih istražnih radnji u rukama tužitelja, ali njihovu realizaciju može odrediti isključivo sud, koji istovremeno ima obavezu da nadgleda da li se posebne istražne radnje preduzimaju u skladu sa zakonom. Pogledati detaljnije B. Banović, "Prepostavke za novu ulogu policije u prekrivičnom i prethodnom krivičnom postupku", *Zbornik radova "Kazneno zakonodavstvo – progresivna i regresivna rješenja"*, Budva, 2005, 346.

Pored navedenih načela za koja se s pravom kaže da su opšteg karaktera, pojedini autori navode i druga načela koja su izdvojena kao specifična za krivični postupak. U ta načela spadaju: - načelo specijalizacije službenih aktera unutar krivičnog postupka podrazumijeva da službena lica trebaju biti posebno specijalizovana za vođenje krivičnih predmeta za najteže oblike kriminaliteta, - načelo zbornosti i profesionalnosti podrazumijeva da zborni sastav suda čine sudije koje su specijalizovane za postupanje u predmetima za najteže propisana krivična djela, - načelo hitnosti znači da se trajanje postupka treba svesti na najmanje nužno vrijeme s tim da se prilikom hitnog postupanja, moraju poštivati procesna pravila, - načelo čuvanja službene tajne ističe da podaci moraju predstavljati tajnu i biti dostupni najužem krugu službenih lica koja učestvuju u konkretnom krivičnom postupku. Pogledati detaljnije M. Škulić, 2003, 212-224.

⁸¹ N. Halilagić, 2013, 154.

⁸² "Osnovi sumnje" su početni oblik sumnje na osnovu kojeg ovlaštena službena osoba započinje kriminalističku obradu. Prerastanje "osnova sumnje" u "osnovanu sumnju" jest prelaz kvantiteta u kvalitet. Sumnja potrebna za određivanje posebnih istražnih radnji, "smještena" je između osnova sumnje potrebnih za otvaranje istrage i osnovane sumnje potrebne za podizanje optužnice. Osnovana sumnja ima znatno čvršću osnovu od osnova sumnje, što je i razumljivo jer se temelji na prikupljenim dokazima.

⁸³ Član 116. st. 1. ZKP BiH.

⁸⁴ H. Sijerčić – Čolić, 2012, 445.

istražnih radnji, ne smije izjednačavati sa standardom “osnovane sumnje” potrebne za podizanje optužnice, jer je posebna istražna radnja po svojoj prirodi usmjerena na prikupljanje potrebnih dokaza za podizanje optužnice.⁸⁵

Drugi opšti uslov za određivanje posebnih istražnih radnji odnosi se na, ili nemogućnost pribavljanja dokaza na drugi način, ili na činjenicu da je pribavljanje dokaza povezano s nesrazmјernim teškoćama.⁸⁶ Tužitelj prethodno mora iskoristiti sve druge načine i metode pribavljanja dokaza, te ukoliko do njih ne dođe primjenom “redovnih” istražnih metoda, smatra se da tužitelj uopšte ne može doći do dokaza i saznanja o pravno relevantnim činjenicama, odnosno, smatra se da je njihovo pribavljanje praćeno naročitim poteškoćama.⁸⁷ “Nesrazmјerne teškoće” je termin koji je postavljen generalno, te predstavlja faktičko pitanje koje sud u svakom pojedinom slučaju treba zasebno rješavati, zavisno od konkretnih okolnosti, no u svakom slučaju, tužilac u svom prijedlogu za određivanje posebne istražne radnje, treba navesti razloge zbog kojih smatra da je pribavljanje dokaza praćeno nesrazmјernim teškoćama.⁸⁸

Treći uvjet za primjenu ovih mjera ističe da je, s kriminalnopolitičkog aspekta, nedopustivo da se osnovna ljudska prava ograniče i narušavaju primjenom posebnih istražnih radnji zbog lakših krivičnih djela, stoga je primjena taksativno navedenih posebnih istražnih radnji dozvoljena za sljedeća krivična djela: - protiv integriteta BiH⁸⁹, - protiv čovječnosti i protiv vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom⁹⁰, -

⁸⁵ *Ibid.*, tačka 12, 148. Osim toga, “osnov sumnje” potreban za primjenu posebnih istražnih radnji, jačeg je “intenziteta”, nego “osnov sumnje” potreban za pokretanje istrage. Pogledati detaljnije H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2005, 352-353.

⁸⁶ *Ibid.*, tačka 83.

⁸⁷ N. Halilagić, 2013, 155.

⁸⁸ *Ibid.*, tačka 12, 149. Prema mišljenju nekih autora, odredba zakonodavca “ako je njihovo pribavljanje povezano s nesrazmјernim teškoćama” razmatra se po slobodnoj ocjeni nadležnih organa – tužitelja i sudije za prethodni postupak, što ostavlja dovoljno prostora za opasnost od samovolje i zloupotrebe.

⁸⁹ Krivična djela protiv integriteta BiH: napad na ustavni poredak, čl. 156., ugrožavanje teritorijalne cjeline, čl. 157., sprečavanje borbe protiv neprijatelja, čl. 158., služba u neprijateljskoj vojsci, čl. 159., pomaganje neprijatelju, čl. 160., podrivanje vojne i odbrambene moći, čl. 161., oružana pobuna, čl. 162., špijunaža, čl. 163., odavanje državne tajne, čl. 164., upućivanje i prebacivanje oružanih grupa ljudi, oružja i municije na teritoriju BiH, čl. 165., unošenje opasnih materija u BiH, čl. 166., ubistvo predstavnika najviših funkcija, čl. 167., otmica predstavnika najviših institucija, čl. 168., kažnjavanje za najteže oblike krivičnih djela, čl. 169. i osnivanje udruženja ili nabavljanje sredstava za učinjenje krivičnih djela iz ove glave zakona, čl. 170. KZ BiH.

⁹⁰ Krivična djela protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom: genocid, čl. 171., zločini protiv čovječnosti, čl. 172., ratni zločini protiv civilnog stanovništva, čl. 173., ratni zločini protiv ranjenika i bolesnika, čl. 174., ratni zločini protiv ratnih zarobljenika, čl. 175., organiziranje grupe ljudi i podstrekavanje na učinjenje krivičnih djela genocida, zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina, čl. 176., protivpravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja, čl. 177., protivpravno oduzimanje stvari od ubijenih i ranjenih na ratištu, čl. 178., povrede zakona ili običaja rata, čl. 179., individualna krivična odgovornost, čl. 180., povreda parlamentara, čl. 181., neopravданo odgađanje povratka ratnih zarobljenika, čl. 182., uništavanje kulturnih, historijskih i religijskih spomenika, čl. 183., zloupotreba međunarodnih znakova, čl. 184., zasnivanje ropskog odnosa i prijevoz osoba u ropskom odnosu, čl. 185., trgovina ljudima, čl. 186., međunarodno vrbovanje radi prostitucije, čl. 187., nezakonito uskraćivanje identifikacionih dokumenata, čl. 188., krijumčarenje osoba, čl. 189., mučenje i drugi oblici surovog, nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, čl. 190., uzimanje talaca, čl. 191., ugrožavanje osoba pod međunarodnopravnom zaštitom, čl. 192., neovlašteni promet oružjem i vojnom opremom, čl. 193., neovlašteno pribavljanje i raspolažanje nuklearnim materijalom, čl. 194., neovlašteni promet opojnim drogama, čl. 195., piratstvo, čl. 196., otmica zrakoplova ili broda, čl. 197., ugrožavanje sigurnosti zračne ili morske plovidbe, čl. 198., uništenje i uklanjanje znakova koji služe sigurnosti zračnog saobraćaja, čl. 199., zloupotreba komunikacijskih znakova, čl. 200., neizvršavanje naredbi i presuda međunarodnog krivičnog suda, čl. 203. KZ BiH.

terorizma⁹¹ i – za krivična djela za koja se prema zakonu može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna.⁹² Primjena posebnih istražnih radnji ne može se proširiti na druga krivična djela osim krivičnih djela navedenih u članu 117. ZKP BiH,⁹³ te, stoga, ukoliko se pribave dokazi ili otkriju podaci koji upućuju na neko drugo krivično djelo, isti se ne mogu koristiti kao dokaz u krivičnom postupku.⁹⁴

Četvrti formalni uvjet za realizaciju posebnih istražnih radnji naglašava da se ove radnje mogu preduzeti samo na osnovu naredbe sudske sudije za prethodni postupak, na obrazloženi prijedlog tužitelja koji sadrži: podatke o osobi protiv koje se preduzimaju posebne istražne radnje, osnov sumnje, razloge za njihovo poduzimanje i ostale bitne okolnosti koje zahtijevaju preuzimanje radnji, navođenje radnje koja se zahtijeva i način njene realizacije, te obim i trajanje radnje.⁹⁵ Pravilo je da sudska naredba mora biti u pismenom obliku, ali, iznimno, ako se pismena naredba ne može dobiti na vrijeme i ukoliko postoji opasnost od odlaganja, može se započeti sa realizacijom posebne istražne radnje i na osnovu usmene naredbe sudske sudije za prethodni postupak, s tim da se pismena naredba sudske sudije za prethodni postupak, mora pribaviti u roku od 24 sata od momenta izdavanja usmene naredbe.⁹⁶ Naredba sadrži iste podatke kao i prijedlog tužitelja za određivanje neke od zakonom propisanih istražnih radnji, s tim što se u sudske naredbi mora utvrditi vremensko trajanje naređene radnje.⁹⁷ Iz razloga efikasnosti i tajnosti, naredba sudske sudije za prethodni postupak kojom se odobrava primjena konkretne istražne radnje, kao i prijedlog tužitelja, čuvaju se u posebnom omotu.⁹⁸

Peti uvjeti predstavljaju zakonom utvrđeni rokovi za preuzimanje posebnih istražnih radnji.⁹⁹ Vrijeme trajanja posebnih istražnih radnji predstavlja jedno od krucijalnih pitanja, obzirom da se njihovom primjenom zadire u pravo na privatnost konkretnog lica, te iz tog razloga, maksimalno vremensko trajanje posebnih istražnih radnji, mora biti zakonom definisano.¹⁰⁰ Tako je, u prvom intervalu, predviđeno trajanje najduže do mjesec dana za sljedeće posebne istražne radnje:¹⁰¹

⁹¹ Krivična djela terorizma: terorizam, čl. 201., finansiranje terorističkih aktivnosti, čl. 202. KZ BiH.

⁹² Čl. 117. tačka d) ZKP BiH.

⁹³ M. Barašin/Ć. Hasanspahić, "Posebne istražne radnje – zakonito presretanje (zakonska regulativa)", *"Pravna riječ"*, 2008, 178.

⁹⁴ Čl. 120. ZKP BiH.

⁹⁵ A. Dautbegović, *Dokazivanje, metodi i sredstva čijom primjenom se u krivičnom postupku krše ljudska prava i slobode garantovana Ustavom BiH*, Zenica, 2008, 181-182.

⁹⁶ H. Sijerčić – Čolić, 2012, 446. Iz ove odredbe se da zakon nadležnost o odlučivanju o primjeni posebnih istražnih radnji, ostavio isključivo sudske sudije za prethodni postupak.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ A. Dautbegović, 183.

⁹⁹ H. Sijerčić – Čolić, 2012, 447.

¹⁰⁰ N. Halilagić, 2013, 159.

¹⁰¹ Čl. 118. st. 3. ZKP BiH.

- za nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija,
- pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađenje podataka,
- nadzor i tehničko snimanje prostorija,
- tajno praćenje i tehničko snimanje osoba, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima i
- nadzirani prijevoz i isporuku predmeta krivičnog djela.

Za simulirani i kontrolirani otkup predmeta, te simulirano davanje otkupnine, određeno je da se mogu odnositi samo na jednokratni akt.¹⁰² Navedene mjere mogu se produžavati iz posebno važnih razloga na obrazložen prijedlog tužitelja, i to u intervalima od po mjesec dana.¹⁰³ Najduže trajanje mjeri je određeno u okviru prekluzivnog roka od šest mjeseci, te je taj rok dozvoljen za sljedeće mjeri:

- za nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija,
- pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađenje podataka i
- nadzor i tehničko snimanje prostorija.

Trajanje od tri mjeseca predviđeno je za:

- tajno praćenje i tehničko snimanje osoba, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima te
- nadzirani prijevoz i isporuku predmeta krivičnog djela.¹⁰⁴

Producenje konkretnе posebne istražne radnje ne bi smjelo biti rutinskog karaktera, obzirom da za svako produženje prethodno odobrene konkretnе posebne istražne radnje, moraju postojati "posebno važni razlozi", kao i obrazloženi prijedlog tužitelja.¹⁰⁵ Obzirom na specifičnost i prirodu posebnih istražnih radnji, odredba zakonodavca "posebno važno razlozi" znači da to nije svaki važan razlog, već posebno važan razlog¹⁰⁶, pri čemu, "zakon ne određuje koji su to razlozi, ali imajući u vidu specifičnost ovih mjeri, kao i njihov uticaj na osnovna ljudska prava i slobode čovjeka, opravdano je zaključiti da razlozi moraju biti po svom značenju izuzetni i odnositi se na cilj koji se želi postići primjenom mjeri, oduzimanjem ili ograničavanjem zajamčenih prava i sloboda čovjeka".¹⁰⁷ U slučaju neslaganja tužitelja i sudije za prethodni postupak u pogledu produženja roka trajanja konkretnе radnje, konačna je odluka sudije za prethodni postupak, koji bi morao, vodeći računa o konkretnim okolnostima slučaja, odrediti najkraće potrebno vrijeme za primjenu ovih mjeri kojima se ograničavaju ljudska prava i

¹⁰² *Ibid.*, tačka 100.

¹⁰³ *Ibid.*, tačka 101.

¹⁰⁴ *Ibid.*

¹⁰⁵ N. Halilagić, 2013, 160.

¹⁰⁶ *Ibid.*

¹⁰⁷ H. Sijerčić – Čolić, et al., *Komentari zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Sarajevo, 2005, 367.

slobode.¹⁰⁸ Za posebnu istražnu radnju korištenje prikrivenih istražitelja i korištenje informatora, zakon ne određuje vremenski okvir unutar kojeg se treba realizovati ova mjera¹⁰⁹, iz razloga što vremensko ograničavanje trajanja ove mjere, može biti ozbiljna prepreka za njenu uspješnu i efikasnu realizaciju.¹¹⁰

U slučaju kada više ne postoje razlozi zbog kojih su posebne istražne radnje određene, sudija za prethodni postupak je dužan, po službenoj dužnosti, pismenom naredbom i bez odlaganja obustaviti dalju realizaciju preduzetih mjer.¹¹¹ Ovakvu aktivnost sudija za prethodni postupak će preduzeti, primjer, ako su prikupljeni potrebni dokazi, ako tužitelj obustavi istragu, ili ako osoba protiv koje se i preduzima konkretna posebna istražna radnja, sazna za njenu primjenu, jer se na taj način ne može postići željeni cilj.¹¹²

4. Vrste posebnih istražnih radnji u krivičnoprocesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine

Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine taksativno predviđa sljedeće posebne istražne radnje:¹¹³

- nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija,
- pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađenje podataka,
- nadzor i tehničko snimanje prostorija,
- tajno praćenje i tehničko snimanje osoba, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima,
- korištenje prikrivenih istražitelja i korištenje informatora,
- simulirani i kontrolirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine,

¹⁰⁸ *Ibid.*

¹⁰⁹ N. Halilagić, 2013, 161

¹¹⁰ U pogledu trajanja navedene posebne istražne radnje, postoje različita mišljenja domaćih autora. Dr Haris Halilović ističe da "posebnu pažnju privlači angažman prikrivenog istražitelja i informatora u pogledu kojih nema nikakve izričite zakonske odredbe o vremenskim rokovima trajanja njihove aktivnosti, već se ostavlja sudiji za prethodni postupak da na temelju ocjene konkretnih okolnosti i potrebe istrage, sam odredi taj rok". Dr Borislav Petrović navodi da se logičkim tumačenjem ove mjere može zaključiti da bi ona mogla trajati najduže šest mjeseci, s obzirom da ni jedna od preostalih šest istražnih radnji ne može trajati duže od šest mjeseci. U suprotnom, teško je vjerovati da je zakonodavac prečutno ostavio sudu da u svakom konkretnom slučaju odredi trajanje ove mjere, imajući u vidu činjenicu da je ova posebna istražna radnja specifična u odnosu na ostale. Njena specifičnost ogleda se u neophodnom prilagođavanju u kriminalnoj organizaciji kako bi prikriveni istražitelj uopće mogao efikasno i uspješno djelovati. Petrović dalje iznosi prijedlog *de lege ferenda* da bi vrijeme trajanja ove posebne istražne radnje, trebalo biti do godinu dana. U zakonu bi to trebalo predvidjeti na način da se naredbom suda odredi trajanje od tri mjeseca, a u slučaju nužne potrebe, da se to može produžavati svaka tri mjeseca, zaključno sa godinom dana.

¹¹¹ Čl. 118. st. 5. ZKP BiH.

¹¹² H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 368.

¹¹³ Čl. 116. st. 2. ZKP BiH.

- nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela.¹¹⁴

Svaka od navedenih posebnih istražnih radnji ima svoju tehniku i taktiku sproveđenja, operativnu komponentu i specifičnosti koje su vezane za metodiku otkrivanja i dokazivanja svakog pojedinog krivičnog djela,¹¹⁵ te one, kao i druge procesne radnje i mjere, imaju svoju punu upotrebnu vrijednost ako se mogu uspješno upotrijebiti u kriminalistici u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela, bilo kao samostalni kriminalistički metodi ili kao metodi ugrađeni u neki od kriminalističkih taktika.¹¹⁶

4.1. Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija

Ova prikrivena istražna radnja podrazumijeva tajni nadzor i tehničko snimanje telefonskih razgovora, nadzor nad upotrebom drugih sredstava za tehničko komuniciranje na daljinu (primjer, upotreba kompjutera), kao i snimanje razgovora koji se vode putem drugih sredstava za komunikaciju na daljinu.¹¹⁷ Putem ove istražne radnje, nastoji se saznati sadržaj razgovora osobe nad kojom se mјera provodi te se sve to nastoji tehnički snimiti.¹¹⁸ Ovom posebnom istražnom radnjom ograničava se pravo na privatnost, ne samo osumnjičene osobe, već i svake treće osobe s kojom osumnjičeni ostvaruje kontakt putem sredstava za telekomunikaciju.¹¹⁹ "Nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija" predstavlja jednu od najvažnijih posebnih istražnih radnji u suprostavljanju organizovanom kriminalitetu iz dva razloga: - dokazna vrijednost ove posebne istražne radnje je nesporna, obzirom da vlastite riječi osumnjičenog najbolje dokazuju njegove namjere i djela, i – elektronski nadzor omogućava djelovanje prije samog izvršenja krivičnog djela, ukoliko se ovom radnjom otkriju

¹¹⁴ Navedene istražne radnje se mogu podijeliti u nekoliko grupa: 1) mјere tajne opservacije – nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, nadzor i tehničko snimanje prostorija, tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima; 2) mјere prodora u kriminalne grupe – korištenje prikrivenih istražitelja i informatora, simulirani i kontrolirani otkup predmeta i simulirano davanje otkupnine; 3) mјere audio i video nadzora – nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka, nadzor i tehničko snimanje prostorija; 4) mјere tajnih operacija - tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima, nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela; 5) dugotrajne radnje, primjenjuju se više mjeseci – nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima; 6) kratkotrajne radnje, primjenjuju se do mjesec dana, a ponekad i samo nekoliko dana – simulirani i kontrolirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine, nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela; 7) hitne (neodložne), primjenjuju se što je prije moguće (načelo ekspeditivnosti i brzine prilikom postupanja), primjer, kupovina opojnih droga na ulici, nakon čega slijedi lišenje slobode na licu mjesta. Pogledati detaljnije S. Karović, "Posebne istražne radnje u krivičnom procesnom zakonodavstvu Bosne i Hercegovine", "Civitas – časopis za društvena istraživanja", Fakultet za pravne i poslovne studije "Dr Lazar Vrktić", Novi Sad, 2007, 31.

¹¹⁵ N. Halilagić, 2013, 90.

¹¹⁶ D. Kulić, "Primjena savremenih metoda i sredstava u sprečavanju i suzbijanju krijumčarenja ljudi, "Primjena savremenih metoda i sredstava u suzbijanju kriminaliteta", *Zbornik radova IAK*, 2008, 388.

¹¹⁷ H. Sijerčić – Čolić, 2012, 450.

¹¹⁸ N. Halilagić, 2013, 91.

¹¹⁹ *Ibid.*, tačka 117.

pripremne radnje i planiranje za eventualno počinjenje krivičnoga djela.¹²⁰ Ova mjera nije ograničena i odnosi se na sva tehnička sredstva¹²¹ koja se koriste preko preduzeća za održavanje usluga u telekomunikacijskom prometu, te također obuhvata i elektronsku poštu, kao i sve druge oblike komuniciranja koji se odvijaju preko kompjuterskih uređaja.¹²² Tehničke snimke telefonskih razgovora – fonozapisi, valjan su dokaz u odnosu na treća lica za koja nije izdat nalog za snimanje telefonskih razgovora, ako se ta treća lica nađu zajedno u “kriminalnoj zoni” lica prema kojima se preduzima mjera tehničkog snimanja telefonskih razgovora.¹²³

Važno je napomenuti da se na razgovore osumnjičene osobe i njenog branitelja, ne mogu primijeniti posebne istražne radnje,¹²⁴ pri čemu to naglašava i praksa Evropskog suda za ljudska prava, podržavajući komunikaciju osumnjičenog i njegovog branitelja bez nadzora, odnosno trećih lica, ističući da je to jedan od osnovnih faktora pravičnog postupka.¹²⁵ Pored toga, Evropski sud za ljudska prava je zaključio da zakon mora dovoljno precizno utvrditi obim i način preduzimanja prisluškivanja telefonskih razgovora, poštujući pritom legitimnost cilja koji se mjerama nastoji postići, tako da je pojedincu zagarantovan odgovarajući stepen zaštite od samovolje.¹²⁶

4.2. Pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka

Posebnom istražnom radnjom pristup kompjuterskim sistemima¹²⁷ i kompjutersko sravnjenje podataka¹²⁸ se na, kriminalistički uspješan način, mogu brzo izdvojiti i “sravniti” različiti registrirani podaci koji se u pogledu neke osobe nalaze u policijskim i raznim ostalim bazama podataka (primjer, visina prijavljenog poreza, načini izvršenja krivičnog djela, prelazak granice, legitimisanje i sl.).¹²⁹ U krivičnoprocesnom smislu, pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko sravnjenje podataka je mjera automatskog računarskog

¹²⁰ M. Šikman/U. Pena, “Prikrivene operacije i zaštita od navođenja na delo – sporna rješenja i mogući predlozi”, *Zbornik radova “Pravo i forenzika u kriminalistici”*, Beograd, 2009, 226.

¹²¹ Tu spadaju mobilni telefoni, personalni računari, telefaks, pejdžer i slično.

¹²² N. Halilagić, 2013, 93.

¹²³ M. Simović, *Krivično procesno pravo – uvod i opšti dio*, Bihać, 2009, 448.

¹²⁴ Čl. 116. st. 4. ZKP BiH.

¹²⁵ *Michaud protiv Francuske*, presuda od 6. decembra 2012. godine, Serija A, broj 223.

¹²⁶ Prostije rečeno, Evropski sud zahtijeva zakonsku šemu koja će pružiti garancije protiv samovoljnog korištenja posebne istražne radnje nadzora i tehničkog snimanja telekomunikacija, a naročito u pogledu pitanja: - čija se sredstva za telekomunikaciju mogu prisluškivati, - zbog kojih krivičnih djela i koliko dugo se takve mjere mogu preduzimati, - kako će se koristiti saznanja i dokazi dobijeni primjenom ovih mjera, - kakva su prava odrbrane da se upozna sa ovim rezultatima, i – šta se dešava sa prikupljenim dokazima i saznanjima nakon okončanog krivičnog postupka. Vidi *Malone protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, presuda od 2. augusta od 1984. godine, serija A, br. 82.

¹²⁷ “Kompjuterski sistem” je svaka naprava ili skupina međusobno spojenih ili povezanih naprava, od kojih jedna ili više njih na osnovu programa automatski obrađuju podatke. (čl. 20. tačka u) ZKP BiH).

¹²⁸ “Kompjuterski podaci” označava svako iskazivanje činjenica, informacija ili koncepata u obliku prikladnom za obradu u kompjuterskom sistemu, uključujući i program koji je u stanju prouzrokovati da kompjuterski sistem izvrši određenu funkciju. (čl. 20. tačka v) ZKP BiH).

¹²⁹ D. Krapac, *Kazneno procesno pravo, Prva knjiga – Institucije*, Zagreb, 2003, 261.

pretraživanja ličnih i drugih sa njima povezanih podataka i njihove elektronske obrade.¹³⁰ U razvijenijim zemljama¹³¹, ova posebna istražna radnja ima veliki značaj, naročito u vezi sa izraženom kompjuterizacijom ličnih i drugih podataka, te velikim mogućnostima koji ti

¹³⁰ N. Simović/M. Simović/Lj. Todorović, *Krivični postupak*, Sarajevo, 2009, 130.

¹³¹ "U Njemačkoj je primjena istražne tehnike kompjuterskog sravnjivanja podataka (*Rasterfahndung*) uređena saveznim pokrajinskim policijskim zakonima, kao i članovima 98. a-c njemačkog ZKP, kojima su precizirani uvjeti njezine primjene u cilju automatizovanog (kompjuterskog) pretraživanja identifikacionih podataka osoba, njihovih karakterističnih fizičkih ili psihičkih osobina, a koji vjerovatno upućuju na učinioce tačno određenih krivičnih dela, da bi se isključio broj osumnjičenih ili suzio krug osoba koje bi na osnovu pokazatelja mogli doći u obzir kao potencijalni izvršioci ovih krivičnih djela. Ovaj se način istrage zbog toga i naziva "negativna raster pretraga". Mera se primjenjuje samo za kataloški navedena krivična dela iz člana 98.a. njemačkog ZKP-a, na osnovu postojanja dovoljno razloga za sumnju, a može je narediti isključivo istražni sudija isključivo pismeno, a u slučaju potrebe i državni tužilac, uz naknadno dobijanje sudskog naloga. Međutim, potrebno je ukazati da se navedeni pravni uslovi ne primjenjuju na ručne pregledе postojećih policijskih kartoteka ili datoteka. U Austriji su novelom Zakona o krivičnom postupku iz 1997. godine, unijeti novi članovi kojima su predviđeni uvjeti upotrebe metoda "raster" pretraživanja, na osnovu kojih se može izvršiti identifikacija lica osumnjičenih za izvršenje krivičnih djela, u slučaju kada se na drugi način ne bi uspjelo ili bi ovo bilo znatno otežano, a radi se o podacima koji služe za potrebe krivičnog postupka. Ako je u pitanju krivično djelo za koje je propisana kazna veća od 10 godina zatvora, krug mogućih izvora podataka se znatno širi i na podatke o naručenoj robi i uslugama, na članstvo u udruženjima i slično. Prikupljanje podataka o rasnom porijeklu, vjeroispovijesti, zdravstvenom stanju i seksualnom opredjeljenju nije dozvoljeno, osim ako su ti podaci potrebni za otkrivanje, zločinačke grupe, ali se mora voditi računa o srazmernosti. Interesantno je napomenuti da austrijska kriminalistička policija, već duže vrijeme raspolaže sa vrlo moćnim elektronskim informacionim sistemom, koji vodi Savezno ministarstvo unutrašnjih poslova. U Velikoj Britaniji je kriminalistička policija primenjivala sve do kraja 1999. godine, različite prikrivene istražne tehnike, a prema načelu istražne slobode koje podrazumeva "da je sve dopušteno, što izričito nije zabranjeno", zbog rasvetljavanja i uspešne borbe protiv najtežih oblika kriminala. Odredbama Zakona o ljudskim pravima iz 1998. godine, u britansko pravo su u potpunosti implementirani standardi zaštite ljudskih prava proglašeni Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i slobodama. To praktično znači, da je britanskim sudovima omogućeno da direktno primenjuju odredbe ove Evropske konvencije. Na teritoriji Engleske i Velsa, postoji mogućnost sprovođenja mere kompjuterskog sravnjivanja podataka, jer postojeće pisano i "nepisano" pravo takvu praksu ne zabranjuje. Međutim, Zakonom o zaštiti ličnih podataka iz 1984. godine, utvrđeni su određeni uslovi za preduzimanje ove mere od strane policije, dok su Zakonom o policiji i dokazima u krivičnim stvarima predviđene procesne mogućnosti ovako pribavljenih dokaza. U Italiji se u svakodnevnoj policijskoj praksi koristi samo "pozitivna raster pretraga", sa ciljem utvrđivanja osumnjičenih lica u grupi obeleženoj određenom osobinom ili sposobnošću. Ne postoje nikakva zakonska ograničenja za policijsko korišćenje na bilo koji način prikupljenih podataka, osim instituta "službene tajne" i tehničkih poteškoća prilikom umrežavanja svih kompjuterskih baza podataka koje vode javne institucije. U Francuskoj je prikupljanje, informatička obrada i korišćenje podataka za potrebe stvaranja različitih baza podataka uređena posebnim Zakonom o zaštiti podataka iz 1978. godine. Odredbama ovoga zakona je uređena obaveza svih korisnika banaka podataka, bili oni državni organi ili privatna lica, da se za svako otvaranje nove banke podataka moraju obratiti pismenim zahtevom za odobrenje državnoj Komisiji za informatiku i slobode građana, koja je ovlašćena da se brine o informacijskom samoodređivanju građana, ako se udovolji zahtevu, to se mora objaviti u obliku Uredbe u službenom listu, sa napomenom koja se vrsta podataka sme prikupljati, obrađivati i čuvati, sa uslovima za njihovo korišćenje i rokovima čuvanja tih podataka". Navedeno prema D. Matić, "Uporedno – pravni prikaz specijalne istražne tehnike automatskog računarskog pretraživanja ličnih i drugih podataka (kompjuterske "raster" pretrage) sa osvrtom na stanje u Srbiji", *Zbornik radova*, Tara, 2006, 4-5. "U Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) se u skladu sa posebnim zakonom – *Computer Matching Act* iz 1998. godine, upotrebljavaju slične mjere u različite svrhe, primjer, kompjutersko usklajivanje za pronalaženje nestalih osoba ili identifikaciju osoba koje neopravdano primaju ili potražuju socijalnu pomoć od države, a čime se sprečavaju prevare na štetu budžeta SAD. Također, u SAD se uz pomoć kompjutera i postojećih banaka podataka iz kriminalističkih evidencija, izrađuje kompjuterski profil učinitelja različitih krivičnih djela, tzv. *Computer profiling*, što služi policiji u operativne svrhe, a za stvaranje širokog kruga potencijalnih učinitelja krivičnih djela prema nekim karakteristikama, odnosno *modus operandi* sustavu, ličnom opisu i slično. Pribavljeni podaci se mogu koristiti samo u navedene svrhe, što je uređeno Zakonom o privatnosti, koji sadržava opće odredbe o zaštiti podataka uloženim u evidencije saveznih organa SAD." Navedeno prema Ž. Sačić, Organizirani kriminal – metode suzbijanja, "Informator", Zagreb, 2001, 64.

podaci pružaju u vezi prikupljanja dokaza.¹³² Posebna istražna radnja “pristup kompjuterskim sistemima i kompjutersko srađenje podataka” je potpuno nova dokazna radnja u legislativi i praksi Bosne i Hercegovine,¹³³ koja se odnosi na upoređivanje ličnih podataka građana koji su obrađeni u odgovarajućim bazama podataka s podacima i registrima ličnih podataka – dakle, podaci građana se upoređuju sa drugim bazama podataka u kojima bi se sumnjiva osoba mogla nalaziti.¹³⁴

Kompjutersko srađenje podataka se označava kao “rasterska potražnja”¹³⁵, a njen naziv dolazi od riječi “raster” što znači “kontrolno obilježe”.¹³⁶ Programske ili raster pretrage – “pročešljavanja”, zapravo predstavljaju metode računarskog obrađivanja dostupnih podataka (njemački – *Rasterfahndung*)¹³⁷, koje su omogućile kvalitetniji kriminalistički rad, jer se ovom metodom, aktivnosti usmjeravaju na veliki broj lica koja nisu klasičnim metodama rada policije osumnjičena za krivično djelo.¹³⁸

U praksi je poznata pozitivna i negativna “raster” pretraga, pri čemu se pozitivna “raster” pretraga koristi za utvrđivanje kruga sumnjivih osoba, polazeći od određenih registrovanih karakteristika, dok negativna “raster” pretraga isključuje iz dalje provjere lice koje nije sumnjivo.¹³⁹

U praksi drugih država, konkretno Italiji, ova mјera se koristi kod krivičnih djela vezanih za utaju poreza, dok se u SAD ova metoda upotrebljava za pronalaženje nestalih osoba ili identifikaciju osoba koje protivno zakonu traže ili primaju socijalnu pomoć, ali i za evidenciju i analizu poreznih prijava i finansijskih transakcija ili pranja novca.¹⁴⁰

Navedena posebna istražna radnja je usko vezana za upotrebu računara, računarskih programa i kompjuterskih sistema, što iziskuje određenu stručnost u njenom preuzimanju, koja se ogleda u posjedovanju posebnih stručnih znanja iz oblasti informacionih tehnologija i srodnih oblasti.¹⁴¹

¹³² M. Škulić, Uloga posebnih dokaznih radnji u suzbijanju organizovanog kriminaliteta, objavljeno u: *Primjena međunarodnog krivičnog prava – organizovani kriminalitet*, Tara, 2007, 45.

¹³³ N. Halilagić, 2013, 99.

¹³⁴ H. Sijerčić – Čolić, 2012, 451.

¹³⁵ Pored spomenutog naziva, u uporednoj pravnoj praksi se navode još i tzv. “ž'raster metodi”, “ž'raster pročešljavanju”, pristup kompjuterskim sistemima, računarskom pretraživanju, kompjuterskom srađenju podataka i sl.

¹³⁶ H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 355.

¹³⁷ Njemačka je zemљa koja se s pravom smatra “kolijevkom” automatskog pretraživanja određenih podataka s ciljem suzbijanja kriminaliteta. “Raster” pretrage su u njoj razvijene krajem 70-tih godina prošlog stoljeća, nakon bezuspješnih pokušaja pronalaska pripadnika terorističke organizacije RAF. Uz primjenu ove metode, 1979. godine je liшен slobode Heissler, jedan od njenih istaknutih članova. Smisao i svrha “raster” pretrage u Njemačkoj jest da se dođe do određene, tražene osobe, koja je vrlo često i učinitelj teškog krivičnog djela, u pogledu čijeg identiteta se raspolaže samo određenim saznanjima, koji su zajednički izvjesnoj grupi lica. Pogledati detaljnije D. Marinković, 2010, 568.

¹³⁸ N. Halilagić, 2013, 101.

¹³⁹ *Ibid.*, tačka 136.

¹⁴⁰ H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 356.

¹⁴¹ N. Halilagić, 2013, 103.

4.3. Nadzor i tehničko snimanje prostorija

Nadzor i tehničko snimanje prostorija¹⁴² podrazumijeva optičko i akustičko snimanje određenog prostora, odnosno aktivnosti koje se odvijaju u nadziranom prostoru (primjer, prostori gdje se obavlja neovlašteni promet opojnim drogama, prostori gdje se sastaju izvršiocu krivičnih djela ili njihovi saučesnici, prostori gdje se planiraju i spremaju nova krivična djela i sl.).¹⁴³ Za uspješnu realizaciju navedene posebne istražne radnje potrebni su adekvatni tehnički uređaji¹⁴⁴ a najčešće su to minijaturni radio i televizijski tehnički uređaji, kojima se snimaju objekti, osobe ili predmeti.¹⁴⁵ Primjena ove mjere podrazumijeva i ovlaštenje za neprimjetan¹⁴⁶ ulazak policijskih službenika u tuđi stan ili prostoriju s ciljem "ugrađivanja" tehničkih uređaja koji su potrebni za primjenu ove radnje, te nakon isteka roka koji je predviđen za njenu primjenu, radi "demontiranja" tih tehničkih sredstava.¹⁴⁷

Ovom posebnom istražnom radnjom ograničava se jedno od temeljnih ljudskih prava – pravo na privatnost, poštivanje privatnog života, kao i druga prava koja se nadovezuju na pobrojana¹⁴⁸, ne samo lica protiv kojeg je i naređena ova mjera, već i lica koja žive sa osumnjičenim.¹⁴⁹ Naime, ljudi znatno veću intimu ispoljavaju u svojim privatnim stanovima ili drugom prostoru takve prirode, očekivajući u njima maksimalnu diskreciju svega izgovorenog ili učinjenog, u odnosu na razgovore koje obavljaju telefonom ili sličnim sredstvima, svjesni da u tom slučaju lako mogu biti "prisluškivani", te iz tog razloga, najgrublji oblik povrede prava na intimnu sferu ličnosti predstavlja upravo tajna opservacija koja se sprovodi u stanovima osumnjičenih ili drugih lica, uvidom u njihovu verbalnu komunikaciju ili ponašanje.¹⁵⁰ Stoga, ovaj oblik nadzora je u velikom broju zakonodavstava i posebno propisan u odnosu na nadzor telefonskih i sličnih komunikacija koje se obavljaju posredstvom raznih tehničkih uređaja i sredstava slične prirode (mobilni i fiksni telefoni, telefaksi, teleprinterji, elektronska pošta, radio veza i sl.), ili je, pak, predviđen kao poseban oblik tajne audio opservacije.¹⁵¹

¹⁴² Eng. "surveillance and technical recordings in premises".

¹⁴³ V. Antonić/D. Mitrović, 47.

¹⁴⁴ "Prvi uređaji za nadzor i snimanje koji su bili dovoljno mali za skrivanje napravljeni su 1950-ih godina i predstavnici zakona su se brzo izvježbali u njihovom montiranju na telefone i u kuće osumnjičenih. Često bi bili maskirani u radnike, poštare i sl., kako bi imali pristup domovima kriminalaca. Snimci su bili izuzetno korisni za dalji kriminalistički rad i sudske procese, ali su često bili i nerazumljivi. Kriminalci bi često pričali svojim jezikom, koristeći fraze, sleng i kodirane šifre kada su govorili o kriminalnim aktivnostima." Navedeno prema V. Antonić/D. Mitrović, 48.

¹⁴⁵ N. Halilagić, 2013, 104.

¹⁴⁶ Ukoliko se procijeni da bi tajni ulazak u tuđi stan ili prostoriju bio praćen poteškoćama, postavljanju uređaja za primjenu ove mjere može prethoditi "iscenirana provalna krađa". Navedeno prema B. Petrović, *Narkokriminal*, Sarajevo, 2004, 30.

¹⁴⁷ *Ibid.*, tačka 145.

¹⁴⁸ *Ibid.*, tačka 140.

¹⁴⁹ Dakle, ovom prikrivenom radnjom se ograničava pravo na privatnost i drugih osoba koje ostvaruju kontakt sa osumnjičenim, bez obzira da li su u vezi sa predmetnim krivičnim djelom.

¹⁵⁰ V. Antonić/D. Mitrović, 48.

¹⁵¹ *Ibid.*

4.4. Tajno praćenje i tehničko snimanje osoba, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi sa njima

Svrha ove prikrivene radnje¹⁵² ogleda se u utvrđivanju pravca kretanja osoba, transportnih sredstava i predmeta koji su sa njima u vezi, koji se tajno prate i snimaju, zatim u otkrivanju kontakata koje nadzirana osoba ostvaruje, kao i prikupljanju podataka o postupanju s određenim predmetima.¹⁵³ Primjena ove radnje može dovesti i do otkrivanja krivičnog djela i učinioца, odnosno hvatanja učinioца pri izvršenju krivičnog djela (*delicto in flagranti*), do hvatanja učinilaca pri podjeli protivpravno pribavljenе imovinske koristi, do otkrivanja saučesnika i pomagača, do pronalaženja sredstava izvršenja krivičnih djela i predmeta pribavljenih krivičnim djelom, do utvrđivanja boravišta i prebivališta konkretnih lica, mjesta sastajanja i pravca kretanja osoba koja su obuhvaćena tajnim praćenjem, do pronalaženja tragova koji su u vezi sa krivičnim djelom, do otkrivanja lica koja se nalaze na višem hijerarhijskom nivou u organizovanoj kriminalnoj organizaciji, kao i do prikupljanja drugih korisnih informacija u vezi sa kriminalnom djelatnošću.¹⁵⁴ Osim toga, ova posebna istražna radnja, pored represivnog, može ostvariti i preventivni efekat, odnosno, njenom primjenom se može spriječiti izvršenje nekog krivičnog djela, te se može doći do podataka i činjenica koje su od značaja za sprečavanje određene kriminalne djelatnosti.¹⁵⁵

U praksi se razlikuju dva načina primjene ove posebne istražne radnje:¹⁵⁶

- stacionirana (posmatranje i nadziranje konkretne osobe, objekta koji koristi osumnjičena osoba), koja se vrši iz prethodno odabrane i dobro pripremljene osmatračke baze, i
- mobilna, ako ovlaštena službena osoba na odgovarajući način fizički prati određenu osobu.

Tajno praćenje se realizuje na osnovu detaljno razrađenog plana rada koji treba da sadrži cilj praćenja, način praćenja (pješice, vozilom ili kombinovano), pripadnike policije koji učestvuju u praćenju, način prikupljanja podataka o praćenom licu kako bi se mogli odrediti mjesto i vrijeme započinjanja praćenja, tehnička sredstva za snimanje lica i predmeta, način održavanja veze i koordinacije.¹⁵⁷ Određeni policijski službenici¹⁵⁸ koji su stručno obučeni da

¹⁵² Ova posebna istražna radnja se u teoriji označava kao “opservacija” ili “specijalna opservacija”. No, po mišljenju velikog broja stručnjaka iz ove oblasti, naziv “specijalna opservacija” je adekvatniji i primjereniji, jer je riječ o posebnom vidu opservacije u odnosu na tzv. “opću opservaciju” koja se ubraja u stalni metod rada policije. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 106.

¹⁵³ H. Sijerčić – Čolić, 2012, 452.

¹⁵⁴ V. Antonić/D. Mitrović, 51.

¹⁵⁵ *Ibid.*

¹⁵⁶ N. Halilagić, 2013, 108.

¹⁵⁷ V. Antonić/D. Mitrović, 52-53.

¹⁵⁸ Ova ovlaštena službena lica uz određenu stručnost, imaju i razvijenu moć pamćenja i zapažanja svih detalja koji su bitni za kriminalnu djelatnost, jer i pored nastojanja da se upotrebom odgovarajućih tehničkih sredstava snime lice i predmeti koji su u vezi sa krivičnim djelom, neće uvijek biti u mogućnosti da to učine, pa se njihovim zapažanjem mogu prikupiti indicijalne činjenice koje su od značaja za dalju operativnu djelatnost. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 110.

vrše taj posao, sprovode tajno praćenje¹⁵⁹, a tehnički snimci lica i predmeta, mogu se koristiti kao dokazi u krivičnom postupku, dok se ostale činjenice koje zapazi lice koje vrši praćenje, dovode na nivo indicija i imaju operativan karakter.¹⁶⁰

4.5. Korištenje prikrivenih istražitelja i korištenje informatora

Određene kriminalne aktivnosti, naročito one koje se ispoljavaju kroz organizovani kriminalitet (npr. narkokriminal, terorizam, trgovina ljudima, trgovina oružjem) teže se otkrivaju i sprečavaju, te je stoga, shodno ZKP BiH, dozvoljena i upotreba prikrivenih istražitelja i informatora.¹⁶¹ Upotreba prikrivenog istražitelja i informatora predstavlja najsloženiju i “najdelikatniju” posebnu istražnu radnju¹⁶², čija primjena zahtijeva ispunjenje najviše uvjeta koji su potrebni za ostvarivanje svrhe zbog koje je i određena (osiguranje dokaza, predmeta i tragova koji upućuju na izvršenje krivičnog djela određenih lica, odnosno pripadnika kriminalne grupe i ispunjenje isto toliko uvjeta koji garantuju tajnost njene primjene).¹⁶³ Angažiranje prikrivenog istražitelja i informatora je ograničeno na naročito opasne i pogubne oblike delikvenskog ponašanja kao i na ona ponašanja koja su rezultat aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa.¹⁶⁴

Postoji veoma bitna razlika¹⁶⁵ između sadržaja pojmova “prikriveni istražitelj” i “informator”, koja se naročito ispoljava od lica na koja se odnose, njihovog izbora, pripreme, načina rada, zaštite i njihovog saslušanja u svojstvu svjedoka.¹⁶⁶ Prikriveni istražitelj je policijski službenik, odnosno posebno obučeno ovlašteno službeno lice koje pod izmijenjenim identitetom – *legendom*¹⁶⁷, djeluje u kriminalnoj sredini, dok je informator građanin koji bez službenog svojstva i iz sopstvenih razloga djeluje u korist organa krivičnog gonjenja.¹⁶⁸

Iako se u literaturi uočava nedostatak vjerodostojnih izvora koji govore o počecima angažovanja policijskih službenika pod legendom (promijenjenim identitetom) u kriminalne

¹⁵⁹ N. Halilagić, 2013, 110-111.

¹⁶⁰ V. Antonić/D. Mitrović, 53.

¹⁶¹ H. Sijerčić – Čolić, 2012, 452.

¹⁶² A. Duraković, “Prikriveno policijsko djelovanje i analitički rad kao sredstvo suzbijanja krivičnih djela vezanih za droge, *Analji Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, br. 5, god. 3., 176.

¹⁶³ Ž. Sačić, “Suzbijanje organizovanog kriminaliteta u Republici Hrvatskoj – kriminalistička stajališta”, *Hrvatski ljetopis za krivično pravo i praksu*, Zagreb, br. 2/98, 861.

¹⁶⁴ H. Sijerčić – Čolić, “Prikrivene istražne mjere u svjetlu efikasnosti krivičnog postupka i zaštite osnovnih prava i sloboda čovjeka”, *Pravo i pravda*, 2002, 39.

¹⁶⁵ Razlika između ova dva pojma je i u tome da je informator već na neki način povezan za kriminalnu zonu u kojoj i djeluje, tako da mu nije potrebno dodatno vrijeme za “ulazak” ili infiltriranje u kriminalnu sredinu, niti mu je potrebna “legenda”, dok prikriveni istražitelj ranije nije imao nikakav kontakt sa kriminalnom sredinom u kojoj će djelovati kao policijski službenik. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 111-112.

¹⁶⁶ N. Halilagić, 2013, 111. Pogledati detaljnije i M. Bošković, 2003, 312-324.

¹⁶⁷ S. Dragović/D. Milijević/D. Višnjić, “Mjesto i uloga prikrivenog istražitelja u sprečavanju i suzbijanju krivičnih djela iz oblasti visokotehnološkog kriminaliteta”, *Zbornik radova, Međunarodna naučnostručna konferencija: Suzbijanje kriminala i Evropske integracije, s osvrtom na visokotehnološki kriminal*, 2012, 252.

¹⁶⁸ *Ibid.*, tačka 166.

strukture, dakle prikrivenih istražitelja i informatora, ipak, izvjesni podaci ukazuju da su slične, ali znatno manje napredne metode rada u nekim zemljama, primjenjivane još početkom XVIII stoljeća.¹⁶⁹

4.5.1. Pojam, zadaci i osnovne karakteristike prikrivenog istražitelja

Postoji mnoštvo definicija prikrivenog istražitelja¹⁷⁰, kako u svijetu¹⁷¹, tako i kod autora iz regionala. Prema stavovima autora sa područja bivše Jugoslavije, ističe se da prikriveni istražitelj predstavlja kriminalističko – strateški institut bez kog nema uspješnijeg otkrivanja i razjašnjavanja složenih oblika organizovanog kriminaliteta, naročito međunarodnog; riječ je o posebno odabranom i školovanom policajcu – kriminalističkom radniku, koji pod lažnim identitetom (“legendom”) i ispravama, uspostavlja kontakt sa prestupničkom sredinom i infiltrira se u nju, kako bi razotkrio kriminalnu grupaciju, njene rukovodioce, članove i nezakonite poslove koje obavlja, a organima krivičnog gonjenja stvorio uporište za preduzimanje efikasnih mjera krivičnog progona.¹⁷²

Prikriveni istražitelj je lice, po pravilu pripadnik organa unutrašnjih poslova, koje se tajno “ubacuje” u kriminalnu sredinu prema kojoj policija usmjerava djelatnost u cilju otkrivanja i dokazivanja konkretnе kriminalne djelatnosti pojedinih pripadnika kriminalne

¹⁶⁹ Ibid., tačka 24.

¹⁷⁰ U literaturi i praksi, postoje i sljedeći nazivi za prikrivenog istražitelja: “prikriveni islednik”, “tajni agent”, “tajni policajac”, “ubačeni policajac”, “policajac provokator” i sl. U zemljama *common law* pravnog sistema, tačnije u SAD-a, ovaj institut se naziva tajna operacija (*undercover operation*), a njegov glavni subjekt je tajni agent (*undercover agent*).

¹⁷¹ “Tako se u SAD-u, Smjernicama Vrhovnog tužioca o tajnim operacijama FBI-a, službeno lice na tajnom zadatku (*undercover employee*) definiše kao pripadnik FBI-a ili druge savezne, državne ili lokalne policije, koji u konkretnoj istrazi djeluje po uputstvima i pod kontrolom FBI-a, a čija se veza sa FBI-om skriva od trećih lica u toku istrage, putem tajnog ili lažnog identiteta. S druge strane, Zakon o krivičnom postupku Njemačke, u članu 110a stav 2, prikrivenog istražitelja (nm. *verdeckter ermittler*), definiše kao pripadnika policijske službe, koji vodi istragu pod pozajmljenim, na određeni period promijenjenim identitetom (*legendom*). Oni pod legendom smiju da učestvuju u pravnom saobraćaju, a odgovarajuća dokumenta mogu da se izrađuju, mijenjaju i upotrebljavaju sve dok je to neophodno za stvaranje ili održavanje njihove legende. Autori iz SAD-a, poput Lee-a, pod upotrebotom tajnih agenata podrazumijevaju vremenski određenu istražnu tehniku, u kojoj se koriste razne forme prerašavanja i izgovora radi pridobijanja povjerenja nepoznatih ili osumnjičenih lica, u cilju otkrivanja i dokazivanja njihovih nezakonitih aktivnosti. Lützner navodi da se pod tajnim agentom (prikrivenim istražiteljem) u SAD-u podrazumijeva policijski službenik koji sa prikrivenim identitetom (*legendom*) na duže vrijeme (iznad šest mjeseci) vodi istragu u određenoj kriminalnoj sredini, kao i službenik koji, samo zbog simulovanih poslova ili usluga, pod lažnim identitetom kratkoročno (do šest mjeseci) učestvuje u dokazivanju nečije kriminalne djelatnosti u vezi sa krijumčarenjem droga, korupcijom i drugim oblicima organizovanog kriminaliteta, odnosno drugih teških zločina. S druge strane, Koriath, autor iz Njemačke, prikrivenog istražitelja definiše kao policijskog službenika sa promijenjenim identitetom (*legendom*), koji djelujući tajno u određenom vremenskom periodu, u kontaktu sa određenim kriminalnim krugovima, dolazi do informacija korisnih za otkrivanje, razjašnjavanje i sprečavanje krivičnih djela, prije svega onih koja spadaju u organizovani kriminalitet.” Navedeno prema V. Antonić/D. Mitrović, 57-58.

¹⁷² V. Vodinelić, “Problematika kriminalističko taktičkih instituta – informant, informator i prikriveni policijski izviđač u demokratskoj državi”, *Bezbednost*, br. 2, 1994, 421-428; V. Krivokapić/O. Krstić, *Kriminalistička taktika II*, Beograd, 1999, 358-360; D. Modly/N. Korajlić, *Kriminalistički rječnik*, Tešanj, 2002, 499; D. Modly, 1993, 38-43. Postoji još definicija prikrivenog istražitelja domaćih autora. Tako, prema Sijerčić – Čolić, prikriveni istražitelj je policijski službenik koji istražuje i nastupa pod izmijenjenim identitetom, pri čemu može nastupati kao obični tajni saradnik, odnosno kao tajni agent (eng. *Undercover agents*), posebno osposobljen za trajnije obavljanje složenih zadataka. Pavišić smatra da je prikriveni istražitelj lice, posebno pripremljeno, s promijenjenim identitetom i uklopljeno u kriminalnu organizaciju gdje djeluje saglasno smjernicama i uputama koje je primilo od tužioca ili policijskog organa.” Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 114.

organizacije, koje nastupa sa prikrivenim ličnim identitetom (“legendom”)¹⁷³, koji treba da ostane tajna u dalnjem toku postupka, bez prava da provocira izvršenje bilo kojeg krivičnog djela, a s ciljem prikupljanja informacija i podataka o licima i djelatnostima u konkretnoj kriminalnoj sredini.¹⁷⁴

Prilikom djelovanja prikrivenog istražitelja, među ciljevima koji su postavljeni pred njega, naročito se izdvajaju sljedeći:

- dobijanje informacija o kriminalnoj aktivnosti uopšte,
- dolaženje do dokaza potrebnih za krivično gonjenje konkretnog lica,
- saznanje da li se krivično djelo planira, ili je već izvršeno,
- identifikovanje osoba koje djeluju u konkretnoj kriminalnoj aktivnosti,
- dokazivanje međusobne povezanosti članova kriminalne organizacije,
- identifikovanje lica iz kriminalne sredine koja su spremna za saradnju, bilo kao informatori ili potencijalni svjedoci,
- provjeravanje tačnosti obavještenja koja saopštava informator,
- pronalaženje krijumčarene ili druge inkrimisane robe ili predmeta,
- određivanje najpovoljnijeg momenta za realizaciju određenih mjera, npr. pretresa ili hapšenja određenih lica i sl.¹⁷⁵

U svojim aktivnostima, prikriveni istražitelj ne smije počiniti krivično djelo ni druge protivpravne aktivnosti, niti podstrekavati ni provocirati na izvršenje krivičnog djela, jer će u protivnom biti krivično odgovoran.¹⁷⁶ Ako su takve aktivnosti preduzete, te činjenice isključuju krivično gonjenje podstrekivane osobe za krivično djelo izvršeno u vezi sa ovim radnjama.¹⁷⁷

Bez obzira što ZKP BiH predviđa mogućnost upotrebe prikrivenog istražitelja kao svjedoka u krivičnom postupku,¹⁷⁸ ukoliko nije nužno, trebalo bi izbjegavati saslušanje prikrivenog istražitelja kao svjedoka, jer samo tako je ponovo “upotrebljiv” za novi angažman, koji, između ostalog, zahtijeva i iskustvo.¹⁷⁹ Način saslušanja prikrivenog istražitelja kao svjedoka nije određen, tako da se on saslušava prema općim odredbama o

¹⁷³ Prikriveni istražitelj djeluje sa zaštićenim identitetom, koji je pod legendom kriminalca s lažnim životopisom, lažnim ispravama, ubačen u kriminalnu zonu, gdje djeluje u skladu sa smjernicama i uputama koje prima od organa krivičnog gonjenja, s ciljem pribavljanja osnove za poduzimanje adekvatnih mjera. U legendu prikrivenog istražitelja spadaju ime, nacionalnost, adresa, porodične i slične okolnosti. Legenda mora biti “delikatno” razrađena te za njenu izmišljenju biografiju moraju postojati autentični dokumenti i sve druge okolnosti koje bi mogle utjecati na “prethodni život” prikrivenog istražitelja. Prikriveni istražitelj, shodno članu 116. st. 6. ZKP BiH, smije učestvovati u pravnom prometu. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 118.

¹⁷⁴ M. Bošković/M. Matijević, 2007, 307.

¹⁷⁵ D. Marinković, 460.

¹⁷⁶ N. Simović/M. Simović/Lj. Todorović, 132.

¹⁷⁷ Čl. 116. st. 5. ZKP BiH.

¹⁷⁸ Čl. 122. ZKP BiH: “Prikriveni istražitelj i informator iz člana 116. stava 2. tačke e. ovog zakona, kao i osobe koje su provele istražne radnje iz člana 116. stava 2. tačke f. ovog zakona mogu se saslušati kao svjedoci, ili kao zaštićeni svjedoci o toku provođenja radnji ili o drugim važnim okolnostima.”

¹⁷⁹ N. Halilagić, 2013, 123.

saslušanju svjedoka, tako da saslušanje može biti javno, ali i izvedeno na način da se ne otkrije identitet svjedoka.¹⁸⁰ U najvećem broj slučajeva, saslušanje prikrivenog istražitelja se odvija tako da se ne otkrije njegov identitet, a podaci o njegovom identitetu predstavljaju službenu tajnu.¹⁸¹

Za efikasnu upotrebu prikrivenog istražitelja, od velikog je značaja njegova priprema, način njegovog “ubacivanja” i metod rada u kriminalnoj organizaciji, te je, prije početka njegovog djelovanja, potrebno da lice koje će biti budući prikriveni istražitelj, prođe neophodnu specifičnu obuku koja u sebi treba sadržavati kriminalističko – taktičke, tehničke i pravne aspekte.¹⁸²

4.5.2. Pojam, zadaci i osnovne karakteristike informatora

U kriminalističko-taktičkom smislu, informator¹⁸³ je osoba koju policija, povremeno ili stalno, tajno angažuje i koristi s ciljem dobivanja informacija o krivičnom djelu i njegovom izvršiocu.¹⁸⁴ Prikriveni istražitelj se prvenstveno angažuje s ciljem prikupljanja dokaza neophodnih za prevenciju, otkrivanje i dokazivanje krivičnih djela, dok se za razliku od njega, informatorom primarno obezbjeđuju informacije operativnog značaja, izuzetno i sami dokazi.¹⁸⁵ Angažovanje informatora posebno dolazi do izražaja u onim sredinama, prostorima, objektima i punktovima gdje raspoloživa saznanja ukazuju da se vrše krivična djela, ili da se

¹⁸⁰ Ibid.

¹⁸¹ Ibid., tačka 176.

¹⁸² Da bi uspješno i efikasno obavio zadatku, prikriveni istražitelj mora biti inteligentan, sposoban da brzo misli i pravilno procjenjuje, naročito u stresnim situacijama. On također mora usvojiti i u što boljoj mjeri poznavati “jezik” kriminalnog miljea, stil ponašanja i oblačenja i u svim aktivnostima se što bolje poistovijetiti sa kriminalnom organizacijom unutar koje i djeluje. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 126.

¹⁸³ Pored navedenog, za ovaj pojam se upotrebljavaju i nazivi poput informant, doušnik, pouzdanik i sl. U njemačkoj praksi i literaturi se za označavanje ovih lica koristi termin *Vertrauter Mann*, odnosno *Vertrauter Personen* što znači “povjerljiv čovjek”, dok se u Engleskoj i praksi SAD-a sreću nazivi *Informant* ili *Informant*.

¹⁸⁴ Ibid., tačka 162.

Ovdje treba naglasiti da ne postoji općeprihvaćena teorija kada je u pitanju pojam “informatora”, odnosno lica koje se podvodi pod njega. Pored navedene, koja je “opšteg” karaktera, u teoriji i praksi su navedene mnoge definicije ovog instituta, a u nastavku će biti navedene samo neke od njih. Prema Marinkoviću, pod informatorima treba podvoditi lica koja nisu pripadnici policije ili nekih drugih istražnih organa, a koja na konspirativan način, povremeno ili kontinuirano saopćavaju informacije koje su od značaja za sprečavanje i suzbijanje krivičnih djela, te preduzimaju druge mjere i radnje operativnog, izuzetno i procesnog značaja. Nadalje, Perić informatore definiše kao "...osobe koje ovlaštenim službenim osobama službe javnosti prigodno, jednokratno ili povremeno daju diskrete informacije i podatke o pojавama, događajima i ponašanjima koji mogu biti interesantni za operativnu kontrolu ili kriminalističku obradu". Modly i Korajlić navode da se informatori daju posmatrati u širem i užem smislu. U širem smislu, pojam “informator” je kriminalističko-taktički zbirni pojam za niz kategorija osoba kojima se policija, povremeno ili stalno, ali uvjek tajno, koristi za dobijanje informacija koje su kriminalistički važne, a odnose se na planirana ili izvršena krivična djela, njihove učinitelje, saučesnike i sl. U užem smislu riječi, informator je svaka osoba koja je spremna tajnom saradnjom s policijom ili drugim istražnim tijelima angažirati se zbog otkrivanja i objašnjenja ili sprečavanja krivičnih djela. Prema Pavišiću, informator je svaka osoba koja na temelju zahtjeva policijskih organa, uz vlastiti pristanak, njoj dostavlja podatke o krivičnim djelima i učinitelju za koje je saznala. Benson navodi da je informator ili doušnik, pripadnik kriminalne organizacije, ili osoba sa izvjesnim znanjima o njoj, koja policiji diskretno saopštava ono što joj je poznato s njom u vezi. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 134-135.

¹⁸⁵ V. Antonić/D. Mitrović, 85.

opravdano može očekivati vršenje krivičnih djela, gdje se vrše dogovori i pripreme za izvršenje krivičnih djela, okupljaju učinioci raznih krivičnih djela, vrši prodaja i razmjena raznih stvari ili drugih vrijednosti pribavljenih krivičnim djelom.¹⁸⁶

Još u vrijeme Fouchea¹⁸⁷, policijski organi su prilikom krivičnog gonjenja koristili građane koji se javljaju u svojstvu informatora, s namjerom da saznaju informacije i činjenice koje se tiču krivičnih djela, njihovih počinitelja, saučesnika, tačnije, informacija koje se odnose na aktivnosti kriminalnih grupa općenito.¹⁸⁸ U svom radu na otkrivanju, sprečavanju i suzbijanju zločina, policija se ne smije odreći niti jednog legalnog izvora potencijalno korisnih informacija¹⁸⁹, pri čemu se navodi da se najboljom policijom smatra upravo ona koja ima najbolje informatore,¹⁹⁰ jer je informator “taj koji daje informacije”,¹⁹¹ a blagovremeno raspolaganje sa pouzdanim i tačnim informacijama dovodi do uspješnog započinjanja i sproveđenja kriminalističke istrage.¹⁹² Informatori se najčešće koriste u toku predistražnih radnji, ali i u kasnijoj fazi krivičnog postupka, pa čak i toku izdržavanja kazne.¹⁹³

Informator, za razliku od prikrivenog istražitelja, nema nikakvih policijskih ovlaštenja, no, on, kao i prikriveni istražitelj, djeluje na osnovu istih zakonskih uvjeta, te svoje aktivnosti ostvaruje u kriminalnoj zoni.¹⁹⁴ Osim toga, angažmanje informatora ne podrazumijeva prikrivanje njegovog stvarnog identiteta kroz odgovarajuću “legendu”, već se njegov angažman temelji upravo u iskorištavanju njegovog imena i poznanstava u određenoj, najčešće kriminalnoj sredini, kako bi se ostvario unaprijed određen i postavljen zadatak.¹⁹⁵

Ovisno o cilju radi kojeg su i angažirani, informatori mogu imati sljedeće zadatke:¹⁹⁶

- suzbijanje i prevencija krivičnih djela,
- prikupljanje i osiguranje informacija, dokumenata, podataka i sl., koji mogu poslužiti kao dokaz protupravne djelatnosti neke osobe ili grupe osoba,
- prikupljanje podataka o osobama koje su zanimljive za policiju,
- provjeravanje određenih podataka, okolnosti i činjenica koje su od važnosti za policiju,
- kontrola određenih punktova,
- stvaranje uvjeta za realizaciju određenih operativno-taktičkih mjera, kao što su racije, pretresi ili pretrage.

¹⁸⁶ *Ibid.*

¹⁸⁷ Joseph Fouche (1759-1829) je svojevremeno bio francuski Ministar policije za kojeg se veže prva organizovana upotreba informatora.

¹⁸⁸ N. Halilagić, 2013, 130-131.

¹⁸⁹ V. Antonić/D. Mitrović, 87.

¹⁹⁰ D. Modly, 1993, 2.

¹⁹¹ D. Marinković, 378.

¹⁹² N. Halilagić, 2013, 131.

¹⁹³ H. Sijerčić - Čolić, 2012, 453.

¹⁹⁴ H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 357.

¹⁹⁵ N. Halilagić, 2013, 133.

¹⁹⁶ D. Modly, 1993, 6.

ZKP BiH, kao i za prikrivenog istražitelja, propisuje mogućnost saslušanja informatora kao svjedoka ili zaštićenog svjedoka o toku provođenja radnji ili drugih okolnosti, ali, ukoliko postoji potreba da se informator mora pojavit na glavnom pretresu u ulozi svjedoka, mora se voditi računa o zaštiti njegovog identiteta¹⁹⁷, te se, u takvim slučajevima, primjenjuju odredbe o zaštiti svjedoka, anonimnom svjedočenju, ispitivanju uz pomoć tehničkih sredstava za prijenos slike i zvuka, a sve s ciljem prikrivanja identiteta informatora.¹⁹⁸

Informatori, kao i prikriveni istražitelji, ne smiju preuzimati aktivnosti koje predstavljaju podstrekavanje na izvršenje krivičnog djela, a ukoliko do takvih aktivnosti dođe, krivična odgovornost podstrekovanog lica se isključuje.¹⁹⁹

4.6. Simulirani i kontrolirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine

Ova posebna istražna radnja predstavlja značajnu metodu koja se upotrebljava kod specifičnih krivičnih djela čije je otkrivanje povezano s poteškoćama²⁰⁰, te njena primjena posebno dolazi do izražaja u otkrivanju i suzbijanju krivičnih djela iz oblasti krijumčarenja i nedozvoljene trgovine, odnosno za dokazivanje korupcijskih krivičnih djela.²⁰¹ Ovaj metod se upotrebljava i prije nego li je zakonom uređen pod nazivom “otkop”, a primjenjivali su ga policijski organi pri otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela krijumčarenja droge, oružja i druge robe.²⁰² Simulirani i kontrolirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine je mjera prikrivenog policijskog istraživanja koja se znatno primjenjuje u savremenim pravnim sistemima, te je vrlo često predviđena i u međunarodnim dokumentima koji se odnose na borbu protiv organizovanog kriminaliteta.²⁰³

Prilikom primjene ove mjere, policijski službenik se pojavljuje kao jedan od učesnika “poslovnog odnosa”, primjer, kupac ili prodavac narkotičkih sredstava.²⁰⁴ Ova mjera se gotovo uvijek kumulativno primjenjuje sa posebnom istražnom radnjom “prikriveni istražitelj i informator”, a može se primijeniti i tako da simulirani otkup, odnosno potkupninu pod nadzorom prikrivenog istražitelja, daje potencijalni oštećeni, primjer, kod koruptivnih krivičnih djela i to u situacijama kad se od potencijalnog oštećenog traži davanje potkupnine za sticanje, primjer, nekog prava, pa potencijalni oštećeni takav postupak prijavi policijskoj agenciji.²⁰⁵

Prilikom pribavljanja saznanja i dokaza koji su važni za krivični postupak, policijski organ ili druga osoba koja preduzima ovu radnju, ne podliježe krivičnoj odgovornosti ako postupa shodno naredbi sudije za prethodni postupak, ali, istovremeno, nije dozvoljeno podsticati

¹⁹⁷ Čl. 122. ZKP BiH.

¹⁹⁸ *Ibid.*, tačka 193.

¹⁹⁹ N. Halilagić, 2013, 142.

²⁰⁰ *Ibid.*, tačka 193.

²⁰¹ *Ibid.*, tačka 199.

²⁰² N. Halilagić, 2013, 142-143.

²⁰³ H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 358.

²⁰⁴ N. Halilagić, 2013, 143.

²⁰⁵ D. Kajmaković, 253.

osumnjičenu osobu na izvršenje krivičnog djela.²⁰⁶ Ovakva zakonska formulacija je svrstala krivičnoprocesno zakonodavstvo Bosne i Hercegovine u red onih pravnih sistema koji zabranjuju podstrekivanje potencijalnih učinitelja krivičnih djela na izvršenje krivičnog djela, kako bi oni bili zatečeni pri vršenju krivičnog djela – *in flagranti*, te privredni kazni,²⁰⁷ pri čemu ovakav stav podržava i praksa Evropskog suda.²⁰⁸

Predmeti otkupljeni primjenom ove radnje, mogu biti od višestruke koristi policiji jer se tako može utvrditi vrsta, kvalitet i porijeklo droge, ili utvrditi identitet nekih, do tog momenta, nepoznatih članova kriminalne organizacije.²⁰⁹ No, “mjera se primjenjuje i onda kada je nužno dokazati višekratnost, kontinuiranost kriminalne djelatnosti osobe, primjer, kad osoba prodaje automobil pribavljen krivičnim djelom“.²¹⁰

Dakle, simulirani otkup predmeta i simulirano davanje potkupnine ne smije se svesti na provokaciju za izvršenje bilo kojeg krivičnog djela u slučaju kad uopšte nisu postojale bilo kakve indicije da će osoba o kojoj je riječ, eventualno izvršiti krivično djelo.²¹¹ “Zabrana davanja ponude u formi svojevrsne “provokacije” na krivično djelo važi uvijek, osim kada već prethodno nije došlo do određenog prijedloga, na koji je reagovano protivprijedlogom i sl., tj. kada iz svih okolnosti proizilazi da se kod lica koja su u pitanju, određenom ponudom neće tek stvoriti umišljaj u pravcu činjenja određenog krivičnog djela, već će se, naprotiv, tako samo lakše dokazati već učinjena krivična djela“.²¹² U vezi s navedenim, u pravnom sistemu SAD-a, postoji mogućnost da “policjske provokacije” dovedu do isključenja krivične odgovornosti konkretnih lica, odnosno da rezultiraju oslobođajućom presudom, i takve provokacije su poznate pod nazivom *entrapment*.²¹³

Također, prilikom realizacije ovih radnji, u mnogim kriminalističkooperativnim situacijama, ukazaće se potreba i za tajnim snimanjem lica i predmeta, a prikupljeni podaci, snimci, isprave i predmeti do kojih se došlo primjenom ovih posebnih istražnih radnji, mogu se koristiti kao dokaz u krivičnom postupku, što znači da ove radnje imaju dokazni značaj.²¹⁴

²⁰⁶ Čl. 116. st. 5. ZKP BiH.

²⁰⁷ H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 360.

²⁰⁸ Tako je u predmetu *Teixeira de Castra protiv Portugala* (presuda od 18. maja 1998. godine) postavljeno pitanje dopustivosti iskaza dvojice prikrivenih istražitelja za osudu osobe optužene za neovlaštenu prodaju opojnih droga. U ovom predmetu ESLJP je zaključio da se kritičnog momenta, dvojica policijskih agenata, nisu ograničila samo na pasivno istraživanje kriminalne aktivnosti, nego su isti uticali u cilju da se izvrši krivično djelo, bez kojeg uticaja to djelo ne bi bilo izvršeno. Slijedeći takav zaključak, ESLJP pokazuje stav o jačanju zaštite ljudskih prava i sloboda čovjeka i pored nespornih zahtjeva da se kod porasta organizovanog kriminaliteta primijene adekvatne mјere. Zato se zaključuje da pravo čovjeka na pravično suđenje ostaje na promitentnom mjestu i ne smije se žrtvovati zahtjevu svršishodnosti. Također, ESLJP konstatuje da javni interes ne može opravdati upotrebu dokaza koji su pribavljeni policijskim provokacijama. Navedeno prema H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 360-361. O ovome detaljnije pogledati N. Halilagić, 2013, 146-147.

²⁰⁹ N. Halilagić, 2013, 145.

²¹⁰ B. Pavišić, *et. al.*, *Komentar zakona o kaznenom postupku s prilozima*, Rijeka, 2003, 336. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 145.

²¹¹ N. Halilagić, 2013, 148.

²¹² M. Škulić, *Komentar zakonika o krivičnom postupku*, Beograd, 2007, 496.

²¹³ *Ibid.*, tačka 211.

²¹⁴ V. Antonić/D. Mitrović, 106.

4.7. Nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela

Nadzirana (kontrolisana) isporuka je dozvola da nedozvoljene pošiljke (najčešće narkotici) izađu, uđu ili prođu teritoriju jedne ili više država kao i da se prate do krajnjeg odredišta, radi identifikovanja i hapšenja članova organizovane kriminalne grupe, pri čemu je njena suština da se priđe što je moguće bliže vrhu “piramide” organizovane kriminalne grupe.²¹⁵ Svrha kontrolisane isporuke jeste da se uhapse organizatori kriminalne grupe uz prikupljanje dovoljno dokaza, koji će kasnije biti upotrebljivi u daljem toku krivičnog postupka, te se njenom primjenom postiže značajan efekat u suzbijanju organizovanog kriminaliteta i to tako što se identifikuju lica koja su učesnici u krijumčarenju; urušava se kriminalna organizacija, ruši se “ugled” i pozicija vođa kriminalne grupe u njihovom miljeu.²¹⁶ Osim toga, njen cilj je da se dođe do konkretnih saznanja, podataka i dokaza o ilegalnom izvoru snabdijevanja drogom, skladištu droge, kuririma, posrednicima i, eventualno, samom organizatoru konkretnе kriminalne organizacije, te da se stvore povoljni uslovi za realizaciju, odnosno hapšenje učinilaca prilikom učinjenja krivičnog djela.²¹⁷

Ova posebna istražna radnja, predviđena Konvencijom Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta pod nazivom “kontrolisana isporuka”, predstavlja značajnu posebnu istražnu radnju za otkrivanje, razjašnjavanje i dokazivanje krivičnih djela krijumčarenja opojnih droga, oružja, municije, zlata, novca, kulturnih dobara, tehničke i druge vrijedne robe.²¹⁸ Kontrolisana isporuka, onako kako je predviđena u našem zakonodavstvu, primjenjuje se samo u slučaju ispoljavanja krivičnih djela sa elementom inostranosti, odnosno ako se konkretna nezakonita ili sumnjiva pošiljka, koju treba nadzirati, realizuje najmanje iz jedne države u drugu, te se, obzirom na navedeno, može zaključiti da ona predstavlja i specifičan instrument međunarodne krivičnopravne pomoći.²¹⁹

“Ugrubo” posmatrajući, ova posebna istražna radnja ima sličnosti sa mjerama tajnog praćenja, ali, dok je cilj mjera praćenja pokušati identifikovati neposredne izvršioce, ovom mjerom se nastoji utvrditi organizator kriminalnih djelatnosti, odnosno, njenom primjenom se

²¹⁵ A. Vujić, “Kontrolisana isporuka”, *Revija za bezbednost*, br. 7, Beograd, 2008, 27.

²¹⁶ A. Vujić, 29.

²¹⁷ V. Antonić/D. Mitrović, 111.

²¹⁸ Treba naglasiti da je radnju “kontrolisane isporuke” prvo predvidjela Konvencija Ujedinjenih nacija protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci. Obe ove konvencije daju dosta opširnu formulaciju u odnosu na mogućnost zamjene nezakonite pošiljke, pa bi ovu odredbu trebalo konkretnizovati, odnosno detaljnije razraditi u internim zakonodavstvima država. Prema Konvenciji UN protiv nezakonitog prometa opojnih droga i psihotropnih supstanci, ova radnja sastoji se u nadziranju transporta droge, tako što policija ne preduzima odmah mјere prema transportu, odnosno licima koja vrše transport, kako bi došla do operativnih i dokaznih informacija o svim bitnim činjenicama konkretnog krivičnog djela u vezi sa opojnim drogama, kao što su podaci o licima koja vrše prevoz droge, izvoru snabdijevanja drogom, skladištu droge, putevima krijumčarenja droge, posrednicima, finansijerima, organizatorima i stvorila uslove za otkrivanje i lišavanje slobode učinilaca ove kriminalne djelatnosti. Prema odredbama Konvencije UN protiv transnacionalnog organizovanog kriminaliteta, kontrolisana isporuka označava metodu kojom se dozvoljava da nelegalne ili sumnjive pošiljke izađu, pređu ili uđu na teritoriju jedne ili više zemalja, uz znanje i pod nadzorom njihovih nadležnih organa, u cilju sprovođenja istrage i identifikovanja lica umiješanih u izvršenje krivičnog djela. Navedeno prema V. Antonić/D. Mitrović, 111.

²¹⁹ V. Antonić/D. Mitrović, 113.

teži ka tome da se utvrdi lanac djelovanja kod teških oblika kriminaliteta.²²⁰ Dakle, posebna istražna radnja nadzirani prijevoz i isporuka predmeta krivičnog djela se razlikuje prema cilju kojeg ima u odnosu na mjere tajnog praćenja.²²¹

U praksi se kontrola nezakonitog transporta može ostvarivati na različite načine. Tako se, sumnjiva ili ilegalna pošiljka može nadzirati od strane prikrivenih istražitelja infiltriranih unutar kriminalne organizacije, ili putem informatora koji policiji daju informacije koje se odnose na pravac njegovog kretanja i lica koja ga realizuju²²², ali se ova mjeru može preduzimati i sa distance, upotrebom savremenih tehničkih uređaja za vizuelni nadzor, osmatranje ili pozicioniranje.²²³

5. Upotreba dokaza koji su pribavljeni primjenom posebnih istražnih radnji

Dokazi, odnosno tehničke snimke, isprave i predmeti koji su pribavljenim primjenom posebnih istražnih radnji, mogu se koristiti kao dokaz u krivičnom postupku, pod uvjetom da su preduzete na zakonit način, koji je određen sudskom naredbom.²²⁴ Osnovni element ocjenjivanja zakonitosti u izdavanju naredbe i zakonitosti u materijalnom smislu činjenica koje su pribavljene u smislu dokaza, izvršenjem naredbi, svodi se na odredbu člana 10. ZKP BiH, koja je svojim nadnaslovom “zakonitost dokaza” izričito odredila obavezu suda da svoju odluku ne može zasnivati na dokazima pribavljenim povredama ljudskih prava i sloboda propisanih Ustavom i međunarodnim ugovorima, koje je ratifikovala BiH, niti na dokazima koji su pribavljeni povredama samog zakona.²²⁵

U kontekstu ovog razmatranja, nužno je spomenuti i doktrinu “plodova otrovne voćke” koja podrazumijeva upotrebu informacija koje proizilaze iz činjenica o kojima se saznalo putem nezakonite aktivnosti službenih osoba.²²⁶ Doktrina “plodova otrovne voćke”²²⁷ je općeprihvaćena pravnoteorijska konstrukcija jedne od kategorija nezakonitih dokaza, koja podrazumijeva da je “plod otrovne voćke” dokaz pribavljen na način koji je sam za sebe zakonit, ali se za taj dokaz saznalo iz nekog izvora dokaza pribavljenog na nezakonit način.²²⁸

²²⁰ N. Halilagić, 2013, 152.

²²¹ *Ibid.*

²²² D. Marinković, 562.

²²³ B. Milojković/D. Marinković, “Sistemi za globalno pozicioniranje i njihov značaj u otkrivanju i dokazivanju krivičnih djela”, *Nauka-Bezbednost-Policija*, Beograd, br. 2., 2007, 56.

²²⁴ Čl. 122. ZKP BiH: “Tehničke snimke, isprave i predmeti pribavljeni pod uvjetima i na način propisan ovim zakonom mogu se koristiti kao dokazi u krivičnom postupku“.

²²⁵ Čl. 10. ZKP BiH.

²²⁶ L. Zilić, “Pravo na pravično suđenje u krivičnom postupku, *Analji Pravnog fakulteta Univerziteta u Zenici*, br. 13, god. 6., 203.

²²⁷ Prvi put naziv se koristi u predmetu *Nardone vs. U. S.* iz 1939. godine te se pripisuje sucu Federalnog Vrhovnog suda SAD Frankfurteru.

²²⁸ B. Obradović/I. Župan, “Plodovi otrovne voćke u hrvatskom i poredbenom pravu”, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 2011, 114.

Nakon okončanja naređene posebne istražne radnje, policijski organi moraju postupajućem tužitelju predati sav materijal – informacije, podatke, predmete, do kojih se došlo primjenom mjere koja je određena.²²⁹ Navedena procedura je uvijek identična, te nije od značaja o kojoj je posebnoj istražnoj radnji iz člana 116. stav. 2. ZKP BiH riječ.²³⁰ Dostavljanjem materijala (snimci, predmeti, izvještaji) do kojeg se došlo primjenom konkretne posebne istražne radnje, omogućava se tužiocu upoznavanje sa navedenim dokazima.²³¹ U pismenom izvještaju, policijski organi su dužni navesti osobu (ili više njih) protiv kojih je posebna istražna radnja preduzeta, krivično djelo zbog kojeg je naređena posebna istražna radnja uz činjenični i pravni opis krivičnog djela, okolnosti, tj. način i obim izvođenja radnje, trajanje radnje, rezultate do kojih se došlo njenom primjenom, te naznačiti osobu koja je kao policijski službenik preduzela mjeru shodno naredbi sudije za prethodni postupak.²³² Nadalje, tužitelj je dužan dostaviti pisani izvještaj²³³ o preduzetim istražnim radnjama sudiji za prethodni postupak.²³⁴ Na osnovu ove procedure, sudija za prethodni postupak provjerava zakonitost postupanja policijskog organa koji je preduzimao naređenu posebnu istražnu radnju, te se na ovaj način žele spriječiti eventualne zloupotrebe prilikom postupanja po naredbi sudije za prethodni postupak.²³⁵ Nakon prestanka primjene posebnih istražnih radnji, sudija za prethodni postupak će, bez odlaganja, obavijestiti lice protiv kojeg je radnja bila preduzeta, kako bi to lice moglo od suda zatražiti ispitivanje zakonitosti naredbe i načina na koji je preduzeta mjera.²³⁶

Ukoliko tužilac odustane od vođenja krivičnog postupka, te ukoliko podaci i informacije do kojih se došlo primjenom posebnih istražnih radnji nisu potrebni za krivični postupak, materijal dobijen primjenom posebnih istražnih radnji se uništava pod nadzorom sudije za prethodni postupak, koji će o tome sastaviti zapisnik.²³⁷ Osoba protiv koje je naređena posebna istražna radnje se pismeno obavještava.²³⁸

²²⁹ Čl. 119. st. 1. ZKP BiH: "Po prestanku radnji iz Člana 116. ovog zakona policijski organi moraju sve informacije, podatke i predmete dobijene poduzetim radnjama, kao i izvještaj o tome predati Tužitelju. Tužitelj je dužan dostaviti sudiji za prethodni postupak pismeni izvještaj o poduzetim radnjama. Na osnovu podnesenog izvještaja sudija za prethodni postupak provjerava da li je postupljen o po njegovoj naredbi."

²³⁰ H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 369.

²³¹ N. Halilagić, 2013, 164.

²³² *Ibid.*, tačka 230.

²³³ Iako zakon ne propisuje formu i sadržaj ovog izvještaja, da se zaključiti da izvještaj mora sadržavati informacije o osobi protiv koje je bila preduzeta naređena posebna istražna radnja, krivičnom djelu, vrsti mjeru, načinu i obimu njene primjene, vremenskom okviru njene primjene, ovlaštenoj službenoj osobi iz policijskog organa koja je poduzela mjeru, te rezultatima do kojih se došlo njenom primjenom. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 164.

²³⁴ Čl. 119. st. 1. ZKP BiH.

²³⁵ H. Sijerčić – Čolić, 2012, 448.

²³⁶ Čl. 119. st. 3. ZKP BiH.

²³⁷ Čl. 119. st. 2. ZKP BiH.

²³⁸ U ovoj pismenoj obavijesti se navode podaci o: - preduzimanju radnje ili više njih, - razlozima za njihovo preduzimanje, - informaciji da prikupljeni materijali nisu dali dovoljno osnova za krivično gonjenje za krivično djelo zbog kojeg je i naređena posebna istražna radnja, - kao i o tome da je takav materijal uništen. Navedeno prema H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 370.

Ukoliko su posebne istražne radnje preduzete bez naredbe sudije za prethodni postupak, ili su u suprotnosti sa njom, sud na tako pribavljenim dokazima i podacima ne može zasnivati sudske odluke.²³⁹ Kao dokaz ne mogu poslužiti ni podaci koji su posredno prikupljeni zahvaljujući nezakonito određenim i preduzetim posebnim istražnim radnjama, te takvi materijali nemaju dokazni značaj.²⁴⁰ Postupanje bez sudske naredbe ili izvan njenog okvira, predstavlja apsolutno bitnu povredu odredaba krivičnog postupka iz člana 297. stav 1. tačka i) ZKP BiH. Podaci i informacije do kojih se došlo primjenom posebne istražne radnje iz člana 116. stava 2. ZKP BiH, čuvaju se dok se čuva sudske spisne.²⁴¹

Iz razloga tajnosti i efikasnosti, naredba sudije za prethodni postupak kojom se odobrava primjena neke od posebnih istražnih radnji, kao i prijedlog tužitelja o njenoj primjeni, čuvaju se u posebnom omotu.²⁴² Osim toga, tužitelj i sudija za prethodni postupak, dužni su da sastavljanjem ili prijepisom zapisnika bez navođenja ličnih podataka prikrivenog istražitelja i informatora ili na drugi adekvatan način, spriječe da neovlaštene službene osobe²⁴³, osumnjičeni i njegov branilac otkriju njihov identitet.²⁴⁴

Pravilo je da se materijali do kojih se došlo primjenom posebnih istražnih radnji mogu koristiti u krivičnom postupku u odnosu na lice i krivično djelo za koje su i naređeni, međutim, iz ove odredbe proizilazi da se kao dokaz mogu koristiti informacije i podaci do kojih se došlo preduzimanjem radnji iz člana 116. stav 2. i onda ako se odnose na neko drugo krivično djelo, dakle, ne na ono krivično djelo za koje postoji sudska naredba o preduzimanju posebne istražne radnje.²⁴⁵ U pravnoj teoriji nema dileme oko upotrebe “slučajnih nalaza”²⁴⁶ kao pravno valjanih dokaza, te se oni mogu koristiti za krivično gonjenje i u odnosu na to “slučajno” otkriveno krivično djelo, jer bi se inače prema zakonu moglo narediti preduzimanje posebnih istražnih radnji za to drugo, “slučajno” otkriveno krivično djelo.²⁴⁷

U vezi sa “slučajnim nalazima”, postupajući tužitelj mora odmah zatražiti novu ili dodatnu naredbu sudije za prethodni postupak za preduzimanje posebne istražne radnje, te se tad “slučajni nalazi” mogu koristiti za određivanje osnova sumnje da je izvršeno krivično djelo iz člana 117. ZKP BiH.²⁴⁸ S dokazima i saznanjima prikupljenim na ovaj način, tužitelj mora postupati na isti način kao i sa podacima i informacijama do kojih se došlo primjenom naređene mjere, i ovo pravilo važi za dalji tok krivičnog postupka.²⁴⁹

²³⁹ Čl. 121. ZKP BiH.

²⁴⁰ N. Halilagić, 2013, 165.

²⁴¹ Čl. 119. st. 4. ZKP BiH.

²⁴² Čl. 118. st. 4. ZKP BiH.

²⁴³ Termin “neovlaštene službene osobe” odnosi se na bilo koju drugu osobu.

²⁴⁴ *Ibid.*, tačka 242.

²⁴⁵ V. Antonić/D. Mitrović, 117.

²⁴⁶ Prema Haliloviću, termin “slučajni nalaz” vezuje se za dokaz do kojeg se došlo primjenom neke od posebnih istražnih radnji, no koji se međutim ne odnosi na osobu protiv koje je mjera određena već ukazuje na izvršenje krivičnog djela od strane neke druge osobe. Navedeno prema N. Halilagić, 2013, 167.

²⁴⁷ N. Halilagić, 2013, 167. Svakako, moraju biti zadovoljeni svi navedeni zakonski uslovi predviđeni za primjenu posebnih istražnih radnji.

²⁴⁸ *Ibid.*

²⁴⁹ H. Sijerčić – Čolić, *et al.*, 2005, 372.

ZAKLJUČAK

Sve brža i kvalitetnija “evolucija” organizovanog i drugih teških oblika kriminaliteta, nametnula je potrebu za uvođenjem dodatnih, “specijalnih” istražnih metoda pri suzbijanju ovakvih pojavnih oblika kriminala. Države su osjetile potrebu uvođenja novih istražnih metoda kako bi borba sa organizovanim i savremenim oblicima kriminaliteta bila što uspješnija i efikasnija. Ispoljavanje organizovanog kriminaliteta i drugih savremenih oblika kriminala nanosi najviše štete i opasnosti po državu, imovinu i društvo općenito, te je stoga potreban adekvatan mehanizam usmjeren ka njegovom suprostavljanju, pa i prevenciji. Dosadašnja praksa je pokazala da primjena “klasičnih” metoda istrage nije u dovoljnoj mjeri efikasna, te da ne predstavlja sredstvo koje garantuje kakvu – takvu “fer” borbu sa najtežim oblicima kriminaliteta.

Uvođenjem posebnih istražnih radnji unutar internih zakonodavstava država omogućena je ravnopravnija borba sa najtežim i najpogubnjim oblicima kriminaliteta, ali, i pored očiglednih prednosti koje nose, primjenom posebnih istražnih radnji se najviše “zalazi” u sferu zaštićenih i zagarantovanih prava i sloboda čovjeka, a prvenstveno u pravo na privatnost. Opasnost njihove primjene se ogleda u činjenici da one veoma lako mogu biti zloupotrebljene, te da dođu u sukob sa odredbama koje se tiču ljudskih prava i sloboda čovjeka. Stoga, način njihove primjene mora biti strogo zakonom utvrđen, kako bi se izbjegle eventualne zloupotrebe koje se odnose na zadiranja u ljudska prava i slobode.

Analizirajući primjenu posebnih istražnih radnji, očigledno je da u sukob dolaze dvije savremene i općeprihvaćene koncepcije; prva, koja se sastoji u kvalitetnoj i efikasnoj represiji najtežih oblika krivičnih djela, i druga, koja iziskuje što veći stepen poštivanja ljudskih prava i sloboda u krivičnom postupku. Mišljenja smo da je zakonom detaljno utvrđena primjena ovih mjera u potpunosti opravdana, pa čak i nužna, jer se razvijanjem teškog i savremenog kriminaliteta, ravnopravna borba sa istim može ostvariti samo primjenom ovih radnji. U prilog navedenom ide i činjenica da su posebne istražne radnje i slične metode predviđene u velikom broju savremenih zakonodavstava, pri čemu se, prilikom njihove primjene, postupa u skladu sa detaljno utvrđenom zakonskom procedurom koja smanjuje mogućnost zloupotrebe prilikom njihove realizacije.

Polazeći od premise da je “od dva zla potrebno izabrati manje”, smatramo da opravdanost primjene posebnih istražnih radnji nije upitna, jer posmatrajući eventualne nepovoljne posljedice miješanja u prava pojedinca protiv kojeg se preduzimaju ove mjere i zla koje se nanosi vršenjem teških oblika kriminaliteta, očigledno je da je “manje zlo” ono koje se odnosi na miješanje u prava pojedinca, naročito ako se uzme u obzir štetnost krivičnih djela za koja je i moguća primjena posebnih istražnih radnji.

U pogledu zakonske procedure za primjenu ovih mjera propisane Zakonom o krivičnom postupku BiH i ostalih temeljnih pitanja vezanih za ove institute, mišljenja smo da su moguće i pojedine modifikacije. Prvenstveno, posmatrajući sam naziv ovih mjera, uočava se da nije vidljiv primarni cilj koji se želi ostvariti njihovom primjenom – prikupljanje dokaza; stoga, mišljenja smo da bi adekvatniji i precizniji naziv ovih tehnika bio “posebne dokazne radnje”, iz kojeg bi jasno bila vidljiva i primarna svrha ovih mjera, a to je prikupljanje dokaza.

Nadalje, kao prijedlog *de lege ferenda*, da se spomenuti i potreba za usklađivanjem zakonskih rokova predviđenih za primjenu ovih mjera. Tako, neusaglašenost trajanja realizacije pojedinih mjera može izazvati poteškoće, naročito prilikom kombinovanja radnji za koje su predviđeni različiti rokovi; *exampli causa*, za posebnu istražnu radnju nadzor i tehničko snimanje telekomunikacija, predviđen je rok upotrebe od šest mjeseci, dok je za mjeru tajno praćenje i tehničko snimanje lica, transportnih sredstava i predmeta koji stoje u vezi s njima, zakonom predviđen rok od tri mjeseca, a obzirom da se u praksi najčešće navedene dvije mjere kombinovano primjenjuju, moguće su i poteškoće prilikom njihove realizacije. Prema tome, mišljenja smo da je u što većoj mjeri potrebno uskladiti trajanje realizacija ovih mjera kako bi se postigla njihova puna upotrebna vrijednost i učinkovitost.

U pogledu primjene prikrivenog istražitelja, smatramo da bi se znatno veća pažnja trebala posvetiti upotrebi ove istražne mjere. Uzmemmo li u obzir da se radi o najdelikatnijoj posebnoj istražnoj radnji, mišljenja smo da je za njenu upotrebu potrebno detaljno razraditi, kako plan "ubacivanja" prikrivenog istražitelja u kriminalnu sredinu, tako i plan njegove "evakuacije" iz kriminalnog miljea, jer je potrebno sakriti identitet ovog lica kako bi se zaštitio njegov fizički i psihički integritet, te kako bi takvo lice, sada već sa iskustvom, moglo biti ponovo angažованo u svojstvu prikrivenog istražitelja. Također, iako ZKP BiH zabranjuje prikrivenom istražitelju vršenje krivičnih djela, smatramo da bi trebali postojati i određeni izuzeci jer bi očigledno i vidno "izbjegavanje" vršenja krivičnog djela moglo izazvati sumnju pripadnika kriminalne organizacije u koju je i "ubačen" prikriveni istražitelj, čime njegov angažman postaje upitan a njegova ličnost ugrožena. Ipak, ZKP BiH, što po našem mišljenju odobravamo, ne propisuje striktan rok za preduzimanje ove mjere, jer bi se na taj način mogla ugroziti uspješnost njegove aktivnosti.

Najzad, u pogledu odredbi ZKP BiH, smatramo da je, obzirom da se radi o mjerama kojima se direktno zadire u osnovna ljudska prava pojedinaca, gotovo neznatno pažnje posvećeno njihovoj zakonskoj regulativi – "samo" nekoliko članova ZKP BiH je posvećeno uređivanju ovih radnji, dok je, s druge strane, "klasičnim" radnjama dokazivanja, koje nisu u toj mjeri "delikatne", ZKP BiH posvetio preko sedamdeset članova.

U konačnici, da se zaključiti da je potrebno izbalansirati pristup, kako prema ljudskim pravima i slobodama, tako i prema tendenciji za što efikasnijim i uspješnijim procesuiranjem učinitelja najtežih krivičnih djela, što samo po sebi nameće potrebu za uvođenjem posebnih istražnih radnji. Ovakav pristup omogućava isključenje eventualne zloupotrebe, uz istovremeno postizanje cilja koji podrazumijeva prevenciju i suzbijanje najpogubnijih oblika kriminaliteta, što predstavlja jedan od bitnih segmenata savremenog društva. Također, smatramo da ovim mjerama nije posvećeno dovoljno pažnje putem zakonskih odredaba predviđenih ZKP BiH, što im onemogućava punu efikasnost i upotrebnu vrijednost prilikom njihove realizacije, a što u konačnici može izazvati pojedine poteškoće prilikom sprečavanja i dokazivanja savremenih i teških oblika kriminaliteta, pa i izazvati neopravdano miješanje u ljudska prava pojedinaca.

DER BEGRIFF, TYPEN UND DIE GESETZLICHEN BEDINGUNGEN FÜR DIE ANWENDUNG VON VERDECKTEN ERMITTLEMENTEN IM STRAFPROZESSRECHTLICHEN SYSTEM VON BOSNIEN UND HERZEGOWINA MIT RÜKSICHT AUF DIE MENSCHENRECHTE

ZUSAMMENFASSUNG

Verderbnis und die schweren Folgen, die die organisierte und moderne Kriminalität mit sich zieht, haben von den Staaten "verlangt", dass sie innerhalb ihrer Gesetzgebung die Anwendung der Notstandgesetze voraussehen, mit dem Ziel effizienter mit den schwersten Arten der strafbaren Taten umzugehen. Notstandgesetze sind eine relativ neue, aber in Bezug auf die "klassischen" Ermittlungsmethoden eine deutlich effizientere Methode, die der Staat nutzt, um die organisierten und anderen Arten der modernen Kriminalität zu bekämpfen. Obwohl mit ihrer Anwendung die Bekämpfung gegen die schwersten Arten des delinquenter Verhaltens erleichtert wird, reicht man damit in die fundamentalen Rechte und Freiheiten des Menschen hinein, wobei vor allem das Privatrecht "betroffen ist". Aus diesem Grund muss die Realisierung mit strikten strafrechtlichen und gesetzlichen Vorschriften geregelt sein. Die Arbeit befasst sich mit dem Begriff, den Arten und den gesetzlichen Bedingungen, die für die Anwendung der Notstandgesetze im strafrechtlichen System von Bosnien und Herzegowina vorausgesetzt sind, im Bezug auf die Menschenrechte, wobei der Akzent auf dem Privatrecht liegt, das in der Verfassung von Bosnien und Herzegowina, sowie anderen völkerrechtlichen Dokumenten vorhanden ist.

Schlüsselwörter: Organisierte Kriminalität, Notstandgesetze, Strafverfahren, Menschenrechte, Privatrecht.